

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vícegenerační soužití se seniorem v domácím prostředí

Anežka Barešová

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Anežka Barešová**
Osobní číslo: **H09140**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vícegenerační soužití se seniorem v domácím prostředí**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka ve své práci charakterizuje pojem stáří, psychosociální a biologické změny a adaptaci člověka na tyto změny. Klíčovým tématem je vícegenerační soužití se seniorem v domácím prostředí, pohled rodiny a společnosti na stáří. Popisuje, jaký názor mají mladí lidé na seniory, jaký výchovný vliv má soužití se seniorem na děti ve vícegenerační rodině. Dále se zabývá sociálními službami a aktivitami pro seniory a rodiny, které se starají o starého člověka. Pro svoji práci si vybrala kvalitativní výzkum postavený na rozhovoru a pozorování třech až pěti vícegeneračních rodin, které žijí se seniorem v jedné domácnosti. Výzkum se zaměřuje na členy rodiny, na jejich vztah k seniorovi, se kterým bydlí. Dále zjišťuje, jaké sociální služby rodina využívá. Cílem výzkumu je zjištění důvodů proč se rozhodli pro vícegenerační soužití, jaký výchovný vliv má toto soužití na členy rodiny a jestli to má nějaké pozitivní či negativní důsledky.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CIBULEC, J.: Soužití tří generací. Praha: Práce, 1980. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I.: Motivační prvky při práci se seniory. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9 MATOUŠEK, O.: Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X MŮHLPACHR, P.: Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3345-2 SCHIRRMACHER, F.: Spiknutí metuzalémů: stáří má zelenou. Praha: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1496-2 ŠIKLOVÁ, S.: Dopisy vnučce. Praha: Kalich, 2007. ISBN 978-80-7017-057-1 ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0 TOMEŠ, I.: Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost. Praha: Socioklub, 2001. ISBN 80-86484-00-9 VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie II. dospělost a stáří. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Adriana Sychrová**
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

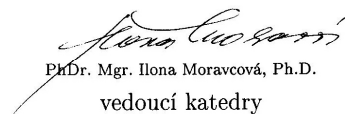

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20.3. 2012

Anežka Barešová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí bakalářské práce Mgr. Adrianě Sychrové za její cenné rady, její ochotu mi pomoci při psaní bakalářské práce a za její čas, který mi věnovala. Děkuji také rodině a přátelům za psychickou podporu. V neposlední řadě i všem respondentům, kteří byli ochotni mi poskytnout rozhovory.

Anotace

Práce pojednává o problematice vícegeneračního soužití, o stáří a o jeho změnách. Zabývá se pojmem rodina, jejími funkcemi a podobou současné rodiny. Charakterizuje různá stanoviska, která k sobě navzájem generace zaujímají. Práce mimo jiné mapuje sociální služby a aktivity pro seniory a rodiny, které se starají o starého člověka. V rámci práce vznikl kvalitativní výzkum, který proběhl designem případové studie ve třech vícegeneračních rodinách.

Klíčová slova

stáří, senior, rodina, vícegenerační, soužití, sociální služby

Title

Multi-generational Coexistence with Senior in Home Environment.

Annotation

This work deals with an issue of multigenerational coexistence, with old age and its changes. It is concerned with a concept of family, its functions and the appearance of today's family. It characterizes different aspects and points of view which generations take with one another. The work also looks at social services and activities for seniors and families, which take care of the old person. As a result of the work arose a qualitative research, which came across a design case of study in three multigenerational families.

Keywords

Old age, senior, family, multigenerational, coexistence, social services

Obsah

ÚVOD	9
1 VYMEZENÍ POJMU STÁŘÍ.....	11
1.1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ.....	11
1.2 ZMĚNY V OBDOBÍ STÁŘÍ.....	13
1.3 ADAPTACE NA STÁŘÍ.....	17
2 RODINA A STÁŘÍ.....	19
2.1 RODINA JAKO POJEM	19
2.2 SOUČASNÁ RODINA PODLE ÉMILA DURKHEIMA	20
2.3 FUNKCE RODINY	21
2.4 ŽIVOT MEZI GENERACEMI.....	23
2.5 VÍCEGENERAČNÍ SOUŽITÍ SE SENIOREM	24
2.5.1 Výzkumy	25
2.5.2 Postoje generací.....	26
2.5.3 Přednosti i nedostatky soužití	27
2.5.4 Různé podoby soužití.....	31
2.5.5 Různé podoby prarodičů.....	32
2.5.6 Pohled společnosti na stáří v různých kulturách	34
2.6 AGEISMUS	34
3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY PRO SENIORY A PEČUJÍCÍ RODINY	37
3.1 DOMÁCÍ PÉČE	38
3.2 RESPITNÍ PÉČE	40
3.3 DALŠÍ SLUŽBY URČENÉ SENIORŮM	41
3.4 PENĚŽITÉ DÁVKY URČENÉ SENIORŮM.....	41
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	43
4.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉ ČÁSTI.....	43
4.2 OTÁZKY PRO RESPONDENTY.....	45
4.3 RODINA A.....	47
4.3.1 Anna (dcera starých rodičů).....	47
4.3.2 Jakub (manžel Anny).....	49
4.3.3 Petra (vnučka, 12 let).....	51
4.3.4 Šimon (vnuk, 17 let)	51
4.3.5 Petr (vnuk, 19 let)	52
4.3.6 Jarmila (babička).....	52
4.3.7 František (dědeček).....	53
4.3.8 Shrnutí.....	54
4.4 RODINA B.....	56

4.4.1	Šárka (dcera a pečující osoba)	56
4.4.2	Ondřej (manžel pečující osoby)	58
4.4.3	Barbora (vnučka, 25 let).....	59
4.4.4	Shrnutí.....	60
4.5	RODINA C.....	61
4.5.1	Katka (dcera a pečující osoba).....	61
4.5.2	Vojtěch (manžel pečující osoby).....	63
4.5.3	Tereza (vnučka, 19 let).....	65
4.5.4	Michal (vnuk, 29 let).....	66
4.5.5	Shrnutí.....	67
4.6	DISKUSE	68
4.7	ZÁVĚR VÝZKUMU	72
5	ZÁVĚR.....	73
	POUŽITÉ ZDROJE	75
	SEZNAM LITERATURY	75
	INTERNETOVÉ ZDROJE	76

Úvod

Důchodová reforma, stárnutí populace, přibývání lidí seniorského věku, to jsou slova, která v dnešní moderní době slyšíme nejčastěji. Avšak kvalita péče o staré lidi, mezigenerační soužití a důstojné umírání jsou trochu zanedbávaná témata. Je sice pravda, že se o nich mluví, ale změny k lepšímu nepřicházejí. To byl jeden z důvodů, který vedl k napsání této práce zabývající se vztahy mezi generacemi.

Druhým podnětem pro napsání bakalářské práce na téma Vícegenerační soužití se seniorem v domácím prostředí, byla vlastní zkušenost. V okolí, ale i v rodině znám mnoho lidí, kteří obětovali svoji práci, volný čas či svůj dosavadní životní styl jen proto, aby svým rodičům vytvořili důstojné dožití či útulný domov. Někteří si vybrali život s prarodiči z úplně jiného důvodu. Bydlí s nimi prakticky nepřetržitě od svého narození a odloučení pro ně nepřicházelo v úvahu. Tudíž budoucímu partnerovi nezbylo nic jiného než se přizpůsobit.

Práce mapuje a analyzuje rodiny, které se pro tento život ve velké rodině rozhodly. Cílem práce je zjistit, jaký prvotní podnět přivedl rodinu na myšlenku vícegeneračního soužití. Jak tento styl života ovlivňuje všechny členy rodiny. Co obnáší žití s tchýní či tchánem. Jak ovlivňuje soužití s prarodiči pohled dětí na stáří a na starého člověka.

Proto, abychom mohli lépe pochopit a proniknout do podstaty vícegeneračního soužití, musíme nejprve vstoupit do světa starého člověka jako takového. Z tohoto důvodu se práce nejprve zaměří na pojem stáří, na jeho biologické, fyziologické, ale také sociální změny v této poslední etapě života.

Přínosem práce je zmapování stávající situace vícegeneračního soužití. Seznámení s podpůrnou sítí rodin, s aktivitami a službami, které pomáhají rodinám starajícím se o seniora v domácím prostředí. Díky kvalitativnímu výzkumu, který má za úkol zjistit důvody a důsledky vícegeneračního soužití pro rodinu, budeme mít k dispozici i reálný pohled na danou problematiku očima aktérů.

Práce je rozčleněna do kapitol a má tuto strukturu:

Úkolem první kapitoly je seznámit s pojmem stáří, s jeho charakteristikou a změnami, které toto období provázejí. Snaží se popsat, co člověk prožívá, když se dostane do důchodového věku. Jak se adaptuje na novou etapu života.

Druhá kapitola se už zabývá samotnou podstatou vícegeneračního soužití. Zaměřuje se na stanoviska, která generace k sobě navzájem zaujímají. Popisuje přednosti a nedostatky každé generace. Zabývá se diskriminací starých lidí a pohledy na staré lidi v různých kulturách.

Obsah třetí kapitoly je postaven hlavně na sociální politice České republiky. Snaží se zmapovat služby a aktivity, které pomáhají seniorům žít důstojný život v přirozeném prostředí. Dále pak popisuje služby pro ošetřující členy rodiny. Hodnotí funkci státu jako sociálního subjektu.

Čtvrtá kapitola je věnována kvalitativnímu výzkumu, který na základě strukturovaného rozhovoru s členy vícegeneračních rodin má odpovědět na stěžejní otázky práce. Výzkum, který proběhne designem případové studie, mapuje důvody, proč se rozhodly konkrétní rodiny pro vícegenerační soužití, co jim to přineslo, a také jaké negativní dopady to na rodinu mělo. Dalším úkolem je zjistit, jestli využívají některých služeb, které stát nabízí rodinám pečujícím o seniora. Výzkumné šetření proběhne ve třech rodinách, v kterých bude možnost mluvit se všemi členy. Tudíž budeme moci porovnat názory jednotlivých členů a tím získáme komplexnější přehled problematiky.

1 Vymezení pojmu stáří

1.1 Charakteristika stáří

„Stárnutí a stáří je specifický biologický proces, který je charakterizován tím, že je dlouhodobě zakódován, je nevratný, neopakuje se, jeho povaha je různá, zanechává trvalé stopy. Jeho rozvoj se řídí druhově specifickým časovým zákonem. Podléhá formativnímu vlivu prostředí.“¹

Stářím označujeme poslední stadium života, nazýváno také postvývojové.² Mnoho mladých lidí má ze stáří strach. Stáří prezentujeme jako období bolesti, smutku a zoufalství. Chápeme ho jako konec života, často ho posouváme na okraj společnosti a nevěnujeme mu velkou pozornost. Musíme si však uvědomit, že období stáří je stejně tak důležité, jako období dospívání či dospělosti. Není to konec žití. Na tuto etapu se svým způsobem připravujeme celý život, ať už si toho jsme či nejsme vědomi. To, jak prožijeme tuto poslední vývojovou fázi, záleží jen na nás.³ Ačkoliv dříve byli senioři chápáni jako nositelé moudrosti, častěji jsme se mohli setkat s názorem, že pro společnost jsou spíše přítěž a břemeno. I když se dnešní společnost snaží o integraci seniorů do aktivní společnosti, stále předsudek břemene přetrvává. Málokdo si v mladém věku uvědomuje, že i on jednou bude starý a bude vyžadovat důstojné jednání, jako si ho přejí dnešní senioři.

Na stáří bychom mohli pohlížet z několika pohledů. Podle Mühlpachra můžeme stáří rozdělit do tří kategorií,⁴ které jsou charakterizovány jako:

- Biologické stáří
- Sociální stáří
- Kalendářní (chronologické) stáří.

Biologické stáří

Biologické stáří je vázáno na míru změn, které jsou podmíněny přirozeným stárnutím. Projevující se poklesem funkční zdatnosti, chorobami, které souvisí s přibývajícím věkem.

¹ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 57. ISBN 08-044-81.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. s. 299. ISBN 978-80-246-1318-5.

³ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 11. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 19. ISBN 978-80-210-5029-7.

Příčiny stáří jsou vyjádřeny dvěma přístupy:

- Epidemiologický přístup zastává názor, že stárnutí a umírání je nahodilé. Proces stárnutí je ovlivňován hlavně vnějšími vlivy a chorobami, se kterými přijdeme do styku. Podle tohoto přístupu neexistuje přirozený konec života způsobený stářím. Pokud žijeme v dobrých podmínkách a o svoje zdraví pečujeme, máme velkou pravděpodobnost, že se dožijeme dlouhověkosti.
- Gerontologický přístup zastává opačný názor, a to, že přirozená smrt existuje. Smrt a stáří jsou zákonité. Částečně je to dané geneticky.

Sociální stáří

Sociální stáří souvisí hlavně se změnou rolí, životním stylem a změnou pracovní aktivity. Pokud se snažíme pochopit stáří tímto přístupem, pak na něj pohlížíme, jako na určitou sociální událost, která je charakterizována sociálními změnami, hlavně dovršením důchodového věku, a tím pádem odchodem do penze.

Kalendářní (chronologické) stáří

Chronologické stáří je jasně vymezené, jednoduše srovnatelné. Jedná se vlastně o určité dosažení stanoveného věku. Kategorie, které uvádí Mühlpachr vypadají takto:

- Mladí senioři: věk 65–74
- Staří senioři: věk 75–84
- Velmi staří senioři: 85 a více.

Oproti tomu Vágnerová rozděluje stáří pouze na dvě období:⁵

- Období raného stáří: 60–75 let
- Období pravého stáří: 75 a více let.

Světová zdravotnická organizace využívá následující členění:⁶

- Střední věk: 45–59 let
- Vyšší věk, rané stáří: 60–74 let
- Pokročilý věk, vlastní stáří: 75–89 let
- Dlouhověkost: 90 a více.

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁶ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 14. ISBN 08-044-81.

Erikson se zabýval stářím z pohledu psychosociálního. Sledoval celý vývoj lidského života, který rozdělil do osmi etap. Podle Eriksona je nejdůležitějším vývojovým posláním stáří „dosáhnout integrity v pojetí vlastního života.“⁷ Život bychom měli prožít tak, abychom ho mohli na konci ohodnotit pozitivně. Pokud jsme ho schopni takto zhodnotit, pak přijímáme lépe i jeho konec a s tím související smrt.⁸ Osmá etapa, kterou Erikson nazývá *Ego Integrita x zoufalství*, se týká právě období stáří od šedesáti let až do smrti. Často se zaměřujeme na rekapitulaci svého dosavadního života. Měli bychom být schopni smířit se s tím, jak jsme život prožili a vyrovnat se i se svými chybami, kterých jsme se v průběhu života dopustili. Měli bychom umět chápat stáří jako běžný proces, který v našem životě nastal. Pokud se nejsme schopni se svým prožitým životem smířit, může se stát, že se dostaneme do zoufalství.⁹

1.2 Změny v období stáří

Během stárnutí, myšleno už do dětství, procházíme změnami po psychické, tělesné i sociální stránce. Jinak tomu není i u období stáří. Starý člověk se však s těmito změnami vyrovnává hůře. Nejvíce patrné změny jsou po stránce biologické. Hlavně ženy mohou tuto fázi nést špatně, ztráta atraktivnosti a krásy, může změnit i sebepojetí člověka. Mnoho farmaceutických firem si na tomto faktu postavilo svůj byznys a představují obraz toho, že zdraví a mládí se dá koupit.¹⁰

Tělesné změny

Jsou to změny, které jsou většinou patrné na první pohled. S přibývajícím věkem se počítá s přibýváním chorob, zhoršením zdravotního stavu a aktivity. Avšak nemůžeme říci, že každý stárneme stejně rychle. Záleží na řadě faktorů, které ovlivňují to, jak prožijeme poslední etapu života. Jak uvádí Mühlpachr: „*Stárnutí je kontinuální proces, součást celoživotního vývoje organismu. Jeho průběh je pro každý živočišný druh specificky určen rámcovou genetickou informací, která se však uplatňuje s výraznou interindividuální*

⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. s. 299. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁸ Tamtéž, s. 299.

⁹ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 25 - 26. ISBN 978-80-247-2169-9.

¹⁰ Tamtéž, s. 11.

i intraindividuální variabilitou. Stárnutí je proto individuální a asynchronní i jednotlivé systémy a funkce organismu stárnou nerovnoměrně.“¹¹

Genetika má velký vliv nejen na naši osobnost, ale i na průběh stárnutí. V genetickém programu je totiž obsažen i vznik a vývoj stárnutí. Od toho se odvíjí i délka života. Genetická dispozice má na svědomí tzv. primární stárnutí. Avšak podstatný vliv mají i vnější faktory, tzn. sekundárně podmíněné stárnutí. V období stáří se nám projeví náš dosavadní styl života. Prostředí, kde jsme vyrůstali či povolání, které jsme vykonávali.¹²

Hlavní změny, které jsou patrné v seniorském věku, se týkají vzhledu, termoregulace, činnosti smyslů, trávicího systému, vylučování moči, sexuální aktivity, atd. Pro některé lidi je vyrovnání se se změnami v období stáří velice těžké. Jiní to berou jako přirozené. To, jak se k této etapě života postavíme, záleží opět na mnoha faktorech. Ať už je to naše osobnost, prostředí, kde žijeme, či životní zkušenosti.

Pro staré lidi je typická tzv. polymorbidita, kdy trpí více chorobami najednou. Často se jedná již o chronické choroby. Starý organismus je již tak zatížený, že se nedokáže vyrovnat i s běžným onemocněním.¹³ Mezi hlavní zevní znaky patří změna vzhledu na kůži, tzn. stařecké skvrny, vrásky atd. Kůže je často suchá, křehká a může mít žlutý odstín. Změna vzhledu se týká i vlasů, kdy dochází ke snížení pigmentu ve struktuře vlasu, a to má za následek jeho šedivění. Zvláště u mužů dochází k plešatění. Mezi nejběžnější nemoci patří různé choroby pohybového ústrojí, stařecká cukrovka, demence, nespavost, atd.¹⁴

Psychické změny

Během stárnutí dochází i k různým psychickým změnám, které jsou buď biologicky, nebo psychosociálně podmíněny. Opět u každého probíhají tyto změny odlišně. To, jak se chováme ve stáří je ovlivňováno již od dětství. Abychom pochopili starého člověka, musíme se nejprve seznámit s jeho životem. Říká se, že osobní vlastnosti se ke stáří prohlubují. V praxi to vypadá asi tak, že pokud jsme neustále s něčím nespokojeni, jsme často ve stáří nespokojeni ještě více a každá drobnost nás může rozhodit. Občas je to

¹¹ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 23. ISBN 978-80-210-5029-7.

¹² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. s. 311 - 312. ISBN 978-80-246-1318-5.

¹³ Tamtéž, s. 402.

¹⁴ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 88 – 90. ISBN 08-044-81.

předsudek vůči starým lidem, občas je to fakt.¹⁵ Ajuriaguerra zase tvrdí: „*Stáří není ničím jiným než navázáním na předcházející život: stárneme stejným způsobem, jakým jsme žili. Jestliže jsme byli vždycky energičtí a optimističtí, není důvod, proč bychom se měli náhle změnit.*“¹⁶

Změny, které se týkají prožívání a uvažování seniorů, jsou často pouhou známkou stárnutí, některé však mohou značit začínající demenci či vážné choroby, jako je například Alzheimerova choroba. Nejen, že má stárnutí velký vliv na stránku fyzickou, ale také na oblast mozku. Týká se to hlavně procesu zapamatování, ukládání a využívání informací. Procesy se zpomalují, což má vliv na zpracování informací a posléze na reakci na ně.¹⁷ Jak uvádí Malíková ve své publikaci, mezi nejčastější změny patří zhoršení paměti, náročné zvládnutí změn a zvykání na nové situace, nedůvěřivost nebo na druhou stranu přílišná důvěřivost, emoční labilita, snížení sebedůvěry, atd.¹⁸

Sociální změny

Důležitou změnou v oblasti sociálních změn je vystřídání rolí. Z pracovně aktivního jedince, který je přínosem pro společnost, se ze dne na den stane důchodce, který ze všech stran slyší na svou osobu negativní ohlasy. Mění se nám naše sebepojetí. Protože ztrácíme v důsledku stáří své role a kompetence, rádi se k nim vracíme a vyprávíme o nich. Je to jeden ze způsobů, jak se snažíme se změnou vypořádat. Chceme ukázat, že jsme nebyli vždy jen nemohoucí důchodce, který je závislý na pomoci druhých.¹⁹ Mezi ty nejběžnější sociální změny patří odchod do penze, změna životního stylu, stěhování pokud se už o sebe nedokážeme postarat sami, osamělost, která může být způsobena úmrtím partnera, či odchodem dětí z domu, atd.

Pokud nastane situace, kdy dospělé děti odcházejí z domu, může v tu chvíli vzniknout problém. Manželé se ocitnou pouze spolu. Některé manželství funguje jen díky dětem, je postaveno a stmeleno na vztahu k nim. Jakmile však děti odejdou, partneři si musí najít jiný předmět stmelování. Jejich vztah může v tu chvíli ztratit rovnováhu a pro manželství

¹⁵ HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1989. s. 86 - 87. ISBN 80-7038-158-2.

¹⁶ PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. s. 26. ISBN 80-7178-184-3.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008, ISBN 978-80-246-1318-5.

¹⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v bytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada, 2011. s. 18. ISBN 978-80-247-3148-3.

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. s. 306 -307. ISBN 978-80-246-1318-5.

je to zatěžkávací zkouška. Některé partnerské vztahy tuto situaci zvládnou bez problému a vztah to ještě více upevní, u jiných se mohou objevit konflikty a dojít i ke konci vztahu. Náhradou dětí často bývají vnoučata, která mají schopnost pár připoutat k sobě.²⁰

Odchod do důchodu

Existují tři etapy přípravy na vstup do starobního důchodu:²¹

- Dlouhodobá příprava na důchod - na dobu důchodu bychom se měli připravovat již od dětství, v průběhu celé ho života. Přitom nás ovlivňuje výchova, společenské aktivity, zájmy, atd.
- Středně dlouhá příprava na důchod - tato etapa se týká 45. roku života. Měli bychom se více zaměřit na zdravý životní styl, začít se věnovat svým zájmům a posilovat sociální vztahy nejen na pracovišti, ale i mimo své zaměstnání.
- Krátkodobá příprava na důchod - začínáme ji zahajovat tři až pět roků před odchodem ze zaměstnání a nástupem na důchod. Je důležité, abychom se v této etapě dozvídali o dalších aktivitách, které jsou k dispozici pro lidi, kteří jsou již v důchodu.

Největší změnou, s kterou se musíme v období stáří vyrovnat, je odchod do důchodu. Jedná se o určitý zlom v životě, zásadní změnu, mění se role. Často máme představu, že z pracujícího člověka, který obohacoval společnost, se stává pouze důchodce, který je nyní spíše přítěží. V českých poměrech se nebere často zřetel na to, co jsme konkrétně udělali a vykonávali v době své pracovní aktivity, ale dostaneme označení důchodce, který si pořád stěžuje a přitom nemusí pracovat a chodí mu pravidelně příjem.

Avšak samotný důchodce tuto realitu vidí jinak. Jsme si vědomi, že ztrácíme svoje sociální postavení, pociťujeme negativní hodnocení ostatních. Obzvlášť muži se s touto životní změnou špatně vyrovnávají.²² Senioři jsou vlastně takovou sociální minoritou, která je často majoritní společností považována za nedůležitou a neproduktivní. Je často vymezena ekonomickou závislostí na společnosti.²³

²⁰ PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. s. 28. ISBN 80-7178-184-3.

²¹ HATÁR, Ctibor. *Seniori v systéme rezidenční sociálně-edukační starostlivosti*. Vyd. 1. Praha: Česká andragogická společnost, 2011. s. 42. Česká a slovenská andragogika. ISBN 978-80-904824-1-8.

²² PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ, Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 42. ISBN 08-044-81.

²³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2008. s. 356. ISBN 978-80-246-1318-5.

Jakmile přijmeme status důchodce, hlavní roli v našem životě začíná hrát soukromí. Z povinností vůči společnosti jsme se tímto vymanili a na první místo se dostávají naše osobní potřeby a zájmy. Často si musíme jiným způsobem uspořádat svůj dosavadní život. Výhodou seniorského věku je čas, který je připraven jen pro nás, a můžeme si ho realizovat podle sebe. Máme možnost pustit se do věcí, na které jsme neměli v produktivním věku čas. Neznamená to, že musí náš život stagnovat. Můžeme se dále rozvíjet, nebo se angažovat v různých dobrovolných činnostech. Existují všem známé univerzity třetího věku.²⁴

1.3 Adaptace na stáří

Každý se na novou situaci připravujeme různě. Jinak ji přijímáme a jinak si na ni zvykáme. Někteří lidé to chápou, jako přirozený proces, s kterým musíme počítat. Jiní však pod pojmem stáří a důchod vidí konec života. Existuje pět strategií, které se snaží přiblížit, jak se vyrovnáváme s touto poslední etapou života.²⁵

Konstruktivní strategie

Tato strategie by se mohla popsat jako ideální. Jsme schopni radovat se ze života, dokážeme brát život s humorem, navazovat nové vztahy, jsme si vědomi svých chyb a dokážeme se přizpůsobovat, pokud je to potřeba. Pozitivně se ohlížíme za minulostí, ale nedělá nám problém nahlížet i do budoucnosti.²⁶ Jsme si vědomi svého stáří a omezení, ale přesto se snažíme být aktivní. Podmínkou pro dobré zvládnutí nové role je klidné dětství a čínorodá dospělost. Pozitivně přijímáme roli seniora, proto pro nás není problém používat kompenzační pomůcky, či požádat někoho o pomoc.²⁷

Strategie závislosti

S tímto typem strategie často tíhneme k nečinnosti a závislosti. Většinu rozhodování necháme na druhých lidech. Nechápeme důchod jako něco negativního. Většinou jsme se s novou životní rolí vyrovnali rychle a bez zvláštních obtíží.²⁸ Prioritou je pro nás často

²⁴ PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. s. 27. ISBN 80-7178-184-3.

²⁵ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 83 - 84. ISBN 08-044-81.

²⁶ Tamtéž, s. 83.

²⁷ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 31. ISBN 978-80-247-2169-9.

²⁸ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 83. ISBN 08-044-81.

pohodlný život s materiálním zajištěním, které očekáváme až už od rodiny nebo sociálního zařízení.²⁹

Strategie obranná

Na tuto strategii by se dalo dívat jako na opak strategie závislosti. Pokud se vyrovnáváme se stářím touto cestou, často si nedokážeme připustit fakt, že jsme staří. Nedokážeme opustit svojí práci. Byli jsme často úspěšní na pozici, kterou jsme vykonávali, a současný stav nic neděláním nás děsí. Mnohdy jsme nadměru aktivní a chceme mít nad okolím moc, jen abychom ukázali, že se umíme o sebe postarat.³⁰

Strategie nepřátelství

Jak už z názvu vyplývá, zaujali jsme značně nepřátelský postoj k naší situaci. Projevuje se to velice negativním projevem vůči stáří. Chováme se často nepřátelsky k mladým lidem. Naše povahové rysy se často vyznačují mrzutostí, agresivitou a podrážděností.³¹

Strategie sebenenávisti

V tomto případě obracíme svůj nepřátelský postoj k sobě samému. Strategie se projevuje silnou kritikou vůči sobě. Často můžeme mít sebevražedné myšlenky a vysvobození vidíme až ve smrti. Důvodem tohoto postoje je způsob prožití předešlého života. Zrod může být již v dětství a ve vztahu k rodičům. Na vše kolem sebe koukáme s přehnaným pesimismem a většinou jsou projevy provázeny pocitem osamocení. Někdy se pomoc může najít v psychoterapii.³²

Důležitým aspektem ve vyrovnání se se změnou situace je okolí seniora, partner, rodina, příbuzenské vztahy. Důležitý je také fakt, jak jsme prožili předešlý život.

²⁹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada, 2011. s. 25. ISBN 978-80-247-3148-3.

³⁰ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 32. ISBN 978-80-247-2169-9.

³¹ PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ Hana. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981. s. 84. ISBN 08-044-81.

³² KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 33. ISBN 978-80-247-2169-9.

2 Rodina a stáří

2.1 Rodina jako pojem

Rodinu chápeme jako primární sociální skupinu. Zde se začíná utvářet ten prvotní vztah k sobě samému a lidem okolo nás, tudíž také ke stáří a starým lidem vůbec. Následující kapitola se bude zabývat tím, co vůbec rodina znamená pro společnost, jaké funkce plní a jak vlastně současná rodina vypadá.

Když si položíme otázku: „Co znamená pojem rodina?“, většinu z nás napadne fráze: „rodina je základ státu, kterou tvoří manželský pár a děti.“ Složitější a více vyčerpávající definice by mohla znít asi takto: „*V moderní rodinné politice je za rodinu pokládán soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho rodičů s dítětem nebo dětmi. Protože s manželskými nebo partnerskými páry nebo jednotlivci a dětmi často žijí i jiné osoby, lze užívat v tomto smyslu přesnějšího pojmu rodinná domácnost, jejímž jádrem je úplná nebo neúplná rodina.*“³³ Podstatné je, že se jedná o nějakou skupinu, která má určitou formu, je propojena intimními vztahy, má nějaké poslání a hlavně funkce, které by měla dobře fungující rodina plnit. Pojem rodina je také přiblížen v publikaci od Jindřicha Cibulce, z které je hodně čerpáno pro tuto kapitolu. Tam rodinu popisuje jako malou, primární, neformální a intimní skupinu.

A posléze tyto čtyři označení popisuje podrobněji.³⁴

Slovem primární rozumí Cibulec první, nejbližší, ale hlavně nejtěsnější kontakt. Je to první sociální skupina, se kterou se dostáváme do kontaktu. Je zdrojem informací, tradic a morálních hodnot, které slouží k utváření a formování naší osobnosti. Určuje vztah nejen k sobě samému, ale i k ostatním osobám, sociálním skupinám. Jedná se o skupinu, kde spontánně a dobrovolně vznikají vztahy, které se mohou projevit kladným či záporným způsobem chování. Právě proto se jedná o neformální skupinu.³⁵

Stavba rodiny není vždy stejná, známe několik typů rodin. Ať už je dělíme podle velikosti, funkčnosti, či podle složení. V dřívějších letech bylo naprosto samozřejmé, že vedle dětí a jejich rodičů žili i prarodiče. Jednalo se většinou o velmi početné rodiny, které byly

³³ POLÁKOVÁ, Olga. Rodinná politika. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005. s. 344. ISBN 80-7357-050-5.

³⁴ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. 1. Praha: Práce, 1980. s. 34 - 35. ISBN 24-062-80.

³⁵ Tamtéž, s. 34 - 35.

tvořeny třeba i jedenácti dětmi. Dnes je trend opačný. Rodiny jsou většinou tzv. nukleární, tzn. rodiče a děti. Pojem nukleární se do podvědomí dostal až po druhé světové válce. Dnes už ho chápáme jako standardní způsob rodinného života ve vyspělých civilizacích.³⁶

2.2 Současná rodina podle Émila Durkheima

Čtyři charakteristiky současné rodiny podle Durkheima, které popisuje ve své publikaci Singly, zní následovně.³⁷

- Současná rodina klade do popředí vzájemné vztahy
- Současná rodina je zároveň soukromá i veřejná
- Současná rodina je individualistická
- Současná rodina postrádá mezigenerační horizont.

Současná rodina klade do popředí vzájemné vztahy

Dnešní rodina vznikala a vyvíjela se postupně jako soukromý prostor, kde se členové projevovali stále větším vzájemným porozuměním a projevovali mezi sebou určitou intimitu a vztah. Dalo by se říci, že současná rodina je oproti rodinám v dávných letech postavena na vztazích. Jak řekl již Durkheim v roce 1892. „*Ke své rodině máme pevný vztah proto, že máme pevný vztah k osobě svého otce, matky, k osobě své ženy a dětí. Všechno však bylo jinak v době, kdy vztahy pramenily z věcí, převládaly nad těmi, které vycházely z osob. V době, kdy celá rodinná organizace měla především udržet domácí statky v rodině a kdy všechny osobní ohledy ve srovnání s tím se zdály podružnými.*“³⁸

Současná rodina je zároveň soukromá i veřejná

Zde spatřuje Durkheim paradox moderní rodiny, kdy moderní rodina je stále více soukromá, ale na druhou stranu se stává věcí veřejnou. V praxi to vypadá tak, že postupem času přestala být základní rodina závislá na širší rodině, ale stává se závislou na státě. Stát začíná plnit funkce, které plnila dříve rodina (výchovná funkce, péče o staré a nemocné, atd.).

³⁶ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2008. Starý člověk a rodina. s. 75. ISBN 978-80-247-2169-9.

³⁷ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. s. 10 - 17. ISBN 80-7178-249-1.

³⁸ Tamtéž, s. 10 - 11.

Současná rodina je individualistická

Podle Durkheima se současná rodina vyznačuje jako instituce, kde mají jednotliví příslušníci větší individualitu, než tomu bylo v tradičních rodinách. Osobnost se stále více distancuje od rodinného kruhu. Každý člen se v současné rodině řídí svým úsudkem a projevují se více jednotlivé odlišnosti.

Současná rodina postrádá mezigenerační horizont

Dnešní současná rodina pomalu ztrácí princip dědičnosti, zvláště pak tykající se určitého povolání. Dříve bylo běžné, že se povolání dědilo z otce na syna. V dnešní době to však již neplatí.

2.3 Funkce rodiny

Rodinné společenství není žádné pasivní seskupení, ale plně fungující organizovaná skupina s mnoha důležitými funkcemi. Dobře fungující rodina by měla plnit tyto nejdůležitější funkce:³⁹

- Funkci reprodukční
- Funkci materiální
- Funkci výchovnou
- Funkci emociální.

Funkce reprodukční (biologická, sexuální)

Je to funkce, která zajišťuje udržení rodu, společnosti, státu. Vedle sexuality, ve smyslu fyziologickém, je v rodině velmi důležitá i citová stránka, tzn. něžnost a hluboký vztah k partnerovi. V dnešním moderním světě občas tato funkce nestojí na první příčce v důležitosti, ale ustupuje do pozadí. Často se snažíme nejprve o určitý kariérní postup, než abychom založili rodinu. V opačném případě jsou situace, kdy toužíme po dítěti, ale nemůžeme ho mít. Dnešní moderní doba je však připravena i na tento problém.⁴⁰

³⁹ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 76. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴⁰ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. 1. Praha: Práce, 1980. s. 40 - 41. ISBN 24-062-80.

Funkce materiální

Funkce materiální byla v dřívějších dobách významnější, než je tomu dnes. Díky sociální politice a fungujícím sociálním podporám jsou podporovány slabší členové rodin a nejsou odkázáni na ty silnější.⁴¹

Ekonomická funkce, jak jí také můžeme říkat, je tvořena celou řadou různých osobních předmětů, financování domácnosti, vlastnictvím nemovitostí, atd. Bez ekonomické funkce by nemohla rodina plně existovat. Určuje její životaschopnost a udržení. Často se může právě majetek stát v rodině důvodem rozepří a konfliktů.⁴² Rodina se stává touto funkcí ekonomickým prvkem, který přispívá k rozvoji společnosti. My, jako členové rodiny se zapojujeme do výrobní i nevýrobní sféry tím, že vykonáváme určité povolání. Vystupujeme na trhu práce jako spotřebitelé, bez kterých by trh nemohl fungovat.⁴³

Funkce výchovná

Rodina je důležitým aspektem pro formování jedince. Už od narození seznamují rodiče dítě s okolním světem, s principy společnosti a normami. Kvalitní výchova určuje i vztahy v rodině. To, co získáme formou rodinné výchovy, si odnášíme po zbytek svého života. Ale nemusíme výchovnou funkci chápat pouze ve smyslu rodič-dítě. V dnešní době, kdy je doba velmi zrychlená a technologie jde dopředu neuvěřitelnou rychlostí, se často tato funkce projevuje i ve vztahu dítě-prarodič. Dítě může předat, ať už svým rodičům či prarodičům, zkušenosti s moderními technologiemi.⁴⁴ Zde už částečně můžeme mluvit o výhodách, či nevýhodách vícegeneračního soužití (více v kapitole 2.5.3 *Přednosti i nedostatky soužití*).

Funkce emocionální

Mezi nezastupitelné funkce patří bezesporu emocionální. Rodina je v této oblasti naprosto jedinečná a bezkonkurenční. Často se však stává, že obzvlášť v dysfunkčních rodinách tato funkce chybí. Hlavním úkolem této funkce je dodat všem členům rodiny pocit bezpečí, sounáležitosti, lásky a ochrany. Každý člen rodiny by měl mít pocit, že je její plnohodnotnou součástí. V dnešní době však v důsledku míry rozvodovosti

⁴¹ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 76. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴² CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. 1. Praha: Práce, 1980. s. 41 - 42. ISBN 24-062-80.

⁴³ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. s. 81 - 82. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴⁴ Tamtéž, s. 82.

a zaneprázdněnosti přibývá dětí, které jsou citově deprimované, což se může projevit i na jejich dalším chování a vztahu ke světu a k sobě samému.⁴⁵

Byly vyjmenovány pouze nejhlavnější funkce, v praxi je jich mnohem více. Veškeré tyto funkce se týkají všech členů rodiny, nejen pouze rodičů nebo dětí. Pro plnohodnotné fungování rodiny se musíme zapojit všichni.

2.4 Život mezi generacemi

Vývoj české rodiny byl v šedesátých letech oproti americké hodně rozdílný. Česká rodina se snažila zachovávat určité citové vztahy a hlavně vazby s prarodiči, kteří se podíleli nejen na výchově dětí, ale i řešení problémů manželů či finanční situaci. Americká rodina si vytvořila určitý odstup a svoji individualitu. Děti se brzy stavěly na vlastní nohy a rodiče s prarodiči si žili spíše po svém, prosazovali své zájmy a koníčky. Česká rodina se začala měnit až s pádem komunismu a vývoj pokračoval v celých devadesátých letech. Začínal převládat spíše vzájemný odmítavý názor a postoj vůči generacím. Staří i mladí lidé chtějí žít odděleně, ale na druhou stranu v blízkosti pro případné návštěvy.⁴⁶

V této části práce bude přiblíženo téma vícegeneračního soužití jako takového. Co to vícegenerační soužití je? Nese s sebou nějaké výhody či nevýhody? Jaké jsou důvody, proč se lidé rozhodnou částečně se vzdát svého pohodlí a začnou se starat o své prarodiče?

Vícegenerační rodina, nebo-li také rodina rozšířená, je tvořena nejen manželi a jejich dětmi, ale také prarodiči či jinými pokrevně příbuznými.⁴⁷ Pro správné fungování vícegenerační rodiny je v první řadě důležitá tolerance a vzájemné respektování rozdílnosti názorů, chování a projevů. Každá generace vyznává jiné hodnoty a má rozdílný náhled na svět, což často může vést k rozepřím a hádkám. I když se rozhodneme žít s dědečkem a babičkou, není to zárukou toho, že soužití bude ideální.

Máme několik druhů soužití, které mají různou charakteristiku. Soužití v rodině je ovlivněno tím, jaký postoj zaujímáme ke stáří a naopak, jaké smýšlení mají o mladé

⁴⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. s. 83. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁴⁶ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 76 - 77. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁴⁷ MATĚJČEK, Zdeněk; DÝTRYCH Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada, 1997. s. 15. ISBN 80-716-9455-X.

generaci prarodiče. Jak uvádí Cibulec,⁴⁸ generace k sobě navzájem zaujímají tyto tři kategorie: objektivní, subjektivní a předsudky. Tyto tři názory pak vysvětluje následovně:

Objektivní názor je ve vztazích ke generacím nejvíce žádoucí. Navzájem si uvědomujeme vlastní nedostatky, ale i klady, které sebou přináší určitý věk. Jsme kritičtí nejen k ostatním generacím, ale i ke své vlastní generaci.

Subjektivní názor zaujímá většinou nesprávný úsudek vůči generacím a jejich životu. Například mladí lidé si nepřipouštějí chyby ve svém chování a jednání, kdežto u seniorů mají značné výhrady k jejich životnímu stylu a radám. Tento pohled na generace je dán jak osobností každého z nás, tak i výchovou a tím co například mladí lidé či děti slyší kolem sebe. Zde bychom mohli vidět rozdíl mezi lidmi, kteří žili nebo naopak nežili v souznění s prarodiči. Pokud jsme měli možnost žít s babičkou či dědečkem, máme většinou pozitivnější náhled na stáří než ti, kteří tuto možnost neměli.

Poslední kategorii nazývá Cibulec **předsudky**. Lze říci, že by se předsudky daly přirovnat částečně k subjektivnímu názoru. Předsudky jsou vlastně emocionální postoje, které nejsou založeny na skutečnosti, ale na nějakém vlastním přesvědčení, které jsme mohli získat v dětství, nebo nás mohli ovlivnit lidé kolem nás. Jsou to neobjektivní názory vůči jiným lidem či skupinám, v našem případě generacím. To, že zaujímáme předsudky, není známkou nižší inteligence. Každý člověk je ohrožen podlehnutím předsudků.⁴⁹

2.5 Vícegenerační soužití se seniorem

Vztahy, které se projevují v rodině, můžeme aplikovat i na obecné vztahy mezi starými a mladými lidmi. Pokud se rozhodneme postarat o seniora, zavazujeme se tím k určité nelehké povinnosti. Vícegenerační soužití může vypadat různě. Buď v rodině žije prarodič, který se o sebe dokáže postarat a pro rodinu je spíše přínosem, nebo naopak. Pokud se rozhodneme starat o nemohoucího seniora, měli bychom si položit v první řadě tři základní otázky, které určují, jestli dokážeme poskytnout seniorovi dobrou a kvalitní péči. Otázky mohou znít takto:⁵⁰

⁴⁸ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. 1. Praha: Práce, 1980. s. 13 - 14. ISBN 24-062-80.

⁴⁹ Tamtéž, s. 13 – 14.

⁵⁰ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. s. 82. ISBN 978-80-247-2169-9.

„Jsem schopný pečovat o prarodiče?“ Do této otázky bychom mohli zasadit další podotázky, které by zněly asi takto: „Mám dostatek fyzických a psychických sil, finančních podmínek, prostory, kde babičku/dědečka ubytuji? Mohu si dovolit opustit práci a zůstat doma?“ Další podstatná otázka zní: **„Chci vůbec pečovat o prarodiče?“** A poslední se týká znalosti problematiky poskytování pomoci: **„Umím pečovat o nesoběstačného člověka?“**

Pokud na tyto otázky odpovíme kladně a s rozmyslem, nebrání nám nic, abychom si starého člověka vzali k sobě do domácnosti. Je také důležité, jaký názor mají ostatní členové rodiny, protože soužití se seniorem není vždy jednoduché. Každý člen rodiny zaujímá ke starému člověku jiný postoj. Je zde dcera, či syn seniora, který se rozhodl vzít si ho do vlastní péče, a tudíž má k němu zpravidla nejbližší. Dále je tu pak partner, který může třeba i na úkor seniora strádat. Vzít pod střechu tchýni či tchána chce občas odvalu. A nakonec děti. Pokud jsou malé, často mají vztah ke starému člověku takový, jaký mají jejich rodiče. S postupem věku je pochopitelné, že se názory rozcházejí. Vztah, který všichni navzájem k sobě chováme, závisí v první řadě na věku a také na situacích, které jsme spolu prožili.⁵¹

2.5.1 Výzkumy

Podle výzkumu s názvem *Muži a ženy v ČR: životní dráhy a mezigenerační vztahy 2008*, který byl realizován Přírodovědeckou fakultou UK v Praze, Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí a společností SC&C v rámci projektu *Aktivní stárnutí, rodina a mezigenerační solidarita*, se zjistilo, že dnešní česká společnost preferuje bydlení v blízkosti svých rodinných příbuzných. Většinou se jedná o takovou vzdálenost, kde doba cesty dvou rodin trvá řádově pár minut, většinou kolem půl hodiny. Zajímavé je, že vysokoškolsky vzdělaní dospělí potomci bydlí ve větší vzdálenosti než lidé s nižším vzděláním. Pokud nežijí dospělí potomci se svými rodiči v jedné domácnosti, snaží se je alespoň často navštěvovat. Z výzkumu vyšlo najevo, že nejčastěji návštěvy probíhají jednou či dvakrát do týdne. Je pochopitelné, že to záleží na vzdálenosti obou rodin.

⁵¹ PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ Isabelle. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. s. 69 - 70. ISBN 80-7178-184-3.

Většinou však, pokud je vzdálenost přiměřená, se rodiny snaží o časté vzájemné návštěvy. Dále se to liší podle pohlaví, kdy ženy častěji než muži, navštěvují své rodiče.⁵²

Co se týče vzájemné pomoci mezi generacemi, tak podle výzkumu *Život ve stáří* (realizován Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v roce 2002) vyšlo, že pomoc často bývá obousměrná. Podpory a pomoci se zúčastňují jak dospělí potomci, kteří se snaží pomoci svým rodičům, tak i prarodiče, kteří podporují své děti či vnuky. Nejčastěji se jedná o podporu emocionální, která spočívá v poskytování životních rad, hledání východisek z problémů či naslouchání starostem, které dotyčný má. Jedná-li se o fyzickou pomoc, prarodiče pochopitelně vypomáhají s hlídáním a výchovu vnoučat. Čtvrtina dotazovaných pomáhá svým dětem s chodem domácnosti. Ze strany dětí ke svým stárnoucím rodičům se projevuje fyzická pomoc v oblasti domácích prací či doprovázení k lékaři nebo na nákupy.⁵³

Pokud by nastala situace, kdyby se prarodič stal nesoběstačným, většina dospělých potomků by ráda volila možnost postarání se o rodiče v domácím prostředí. Přibližně 80 % dotazovaných by tuto možnost zvolilo, pokud by jim to podmínky umožnily. Více se do poskytování pomoci doma pouštějí dcery než synové. Co se týče umístění do domova pro seniory, většinou tuto volbu zvolí synové a klientem domova by byl častěji otec než matka. Je samozřejmé, že konečné rozhodnutí, jak se o nemohoucí rodiče postarat záleží na řadě dalších okolností. Pečující rodina až z 60 % počítá s tím, že jim v jejich nelehkém úkolu pomohou sourozenci.⁵⁴

2.5.2 Postoje generací

Nejčastěji se vztah ke starým lidem projevuje ambivalentním postojem. Na jednu stranu chováme ke stáří určitou úctu, na druhou vidíme ve stáří problém a často nedokážeme pochopit chování či názory starých lidí a bereme je jako břemeno pro společnost.⁵⁵ V ambivalentním postoji se prolínají jak pozitivní, tak negativní emoce.

⁵² SVOBODOVÁ, Kamila. Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice. In: *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. 2010 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Do_1574.pdf

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ VESELÁ, Jitka. Představy rodinných příslušníků o zabezpečení péče nesoběstačným rodičům. In: *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. 2002 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/detsen.pdf>

⁵⁵ POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada, 2010. s. 71. ISBN 978-80-247-3271-8.

Cibulec rozděluje druhy postojů následovně:⁵⁶

Nepřátelské až agresivní

Tento postoj je zaujímán nejčastěji v silně narušených rodinách, kde je často spouštěčem nějaká porucha v chování. Často se objevuje v dysfunkčních rodinách, kde je problémem například alkoholismus. Důvodem také může být velmi tvrdá a přísný výchova v rodině. Toto stanovisko se objevuje v malé míře.

Nekritické stanovisko

Nekritické stanovisko bychom mohli přirovnat k nepřátelskému. Rozdíl je však v tom, že nekritické stanovisko není tak zjevné. Pokud zaujímáme tento postoj, nevidíme žádná pozitiva na druhé generaci, ale pouze negativa.

Neutrální stanovisko

Jak už z názvu vyplývá, nepřiklání se ani k jedné straně. Nezastáváme striktně pozitivní nebo negativní pohled. Může to být i z obav jasně vyjádřit svůj vlastní názor a postoj. Jedná se většinou o období středního věku, kdy jsme si vědomi faktu, že už nepatříme mezi mladou generaci, ale také se necítíme jako senioři.

Pozitivní až přátelské

Je pochopitelné, že toto stanovisko by mělo být ve společnosti nejvíce zastoupené a měli bychom tento postoj zaujímat. Obzvlášť v těch nejuzších vazbách, jako jsou vazby rodinné. Uvědomujeme si nejen své kvality, ale hlavně také nedostatky. Jsme často inteligenčně i citově vyspělí, projevujeme se vysokou mírou empatie a snažíme se o zlepšení mezigeneračních vztahů.

Ambivalentní stanovisko

Podle Cibulce zaujímáme toto stanovisko obzvlášť pokud jsme neměli lehké dětství, ale v dospělém věku jsme již žili běžným a klidným životem. Právě během dětství jsme si utvořili částečně negativní postoj vůči jiné generaci.

2.5.3 Přednosti i nedostatky soužití

Už od pradávna byli staří lidé symbolem moudrosti a hlavním zdrojem předávání tradic. Pokud bychom se zaměřili na tradici rodiny, je to něco, co má každá domácnost aniž by si toho byla někdy vědoma. Uchováváme si zvyky, předměty, které si předáváme

⁵⁶ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 15 - 20. ISBN 24-062-80.

z generaci na generaci, názory a různé legendy. Úkolem tradic je zvyšovat stabilitu rodiny a pomáhat vytvářet imunitu proti vnějším, ale i vnitřním nepříznivým vlivům, které by mohly narušit souznění v rodině. Tradice častěji udržují a předávají ženy než muži. Mezi tradice se dají započítat i různé rodinné příběhy, které mají občas za úkol pozvednout sebevědomí rodiny či zvládnout těžkosti, kterými může rodina procházet. Formou tradice se předává také tzv. rodinný kodex, který stejně jako ve společnosti určuje žádoucí projevy, model chování a určitý ideál. Proto, aby kodex nezankl, musí být aktivní, používán v běžném životě a zde právě musí být někdo, kdo jeho znaky a pravidla ponese. Nejčastěji se tohoto úkolu zhostí generace starší.⁵⁷

Další předností dobrého soužití mezi generacemi je předávání zkušeností navzájem. Kvůli rychlému technickému pokroku nemá starší generace možnost v mnoha případech uplatnit svoje zkušenosti z oblasti práce. V důsledku toho si mohou častěji připadat nepotřební a upadat k depresím a myšlenkám, že mladé generaci nemají co předat. Opak je však pravdou a do interakce se může zapojit i mladá generace, kdy vnuk naučí babičku používat počítač nebo mobilní telefon. Starý člověk má zase více zkušeností s lidmi a vzájemnými vztahy, může přiblížit osobním stylem dějiny a seznámit svá vnoučata zajímavým způsobem s historickými událostmi.⁵⁸

Prarodič je často v domácnosti vítaným elementem, zvláště pokud jsou děti ještě předškolního věku. Pokud si rodič nemůže dovolit zůstat s dítětem doma, přichází na řadu babička. V Čechách je tento trend ještě stále běžný. V jiných vyspělých státech se od tohoto trendu ustupuje a na řadu přicházejí chůvy, které však nemohou nahradit rodinný vztah, který vzniká mezi prarodičem a vnukem. Je pochopitelné, že ne vždy je vztah ve vícegenerační rodině harmonický.

Každá generace má svoje přednosti a nedostatky. Nemůžeme striktně určit, která z generací je lepší. Mladá a stará generace ve vzájemném vztahu obohacují tu druhou generaci o něco jiného. Staří mají víc zkušeností s životem a se vztahy, mladí jsou aktivní a nadšení pro učení se něčeho nového.

⁵⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 2003. s. 64 - 66. ISBN 80-86429-19-9.

⁵⁸ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 82. ISBN 978-80-247-2169-9.

Přednosti a nedostatky mladé generace

Přednosti mladé generace se odvíjejí od jejich aktivit, zdraví a síly. Pro mladou generaci je typická neustálá chuť po objevování nových věcí a po experimentování na jakékoli úrovni života. Řešení problémů, i velice obtížných, jí nedělá problém. Každá mladá generace má určitou dávku sebevědomí, což může vést až k egoismu. Negativním projevem je určitá lehkovážnost a nedisciplinovanost v chování a ve vztahu k majetku. To může být trnem v oku právě generaci starší a vede to k určitým rozepřím a neshodám. Důvodem neukázněnosti a lehkovážnosti je určitá životní nezkušenost mladých lidí.⁵⁹

Přednosti a nedostatky starší generace

Hlavní předností starších lidí je jejich zkušenost se světem, společností celkově, se životem. Pokud se mladá generace projevuje určitou lehkovážností, starší generace je pravý opak, často při svých jednáních hluboce uvažuje a rozmyšlí každý svůj krok. To často mladá generace nechápe. Někteří staří lidé také dokáží připouštět a tolerovat chyby mladých, jsou si často vědomi, že i oni nebyli vždy bezchybní.⁶⁰ Starší generace často velmi ráda mluví o tom, jaké to bylo v době jejich mládí, a často mladým lidem radí, jak by se měli chovat v různých životních situacích. Mnoho prarodičů chce finančně vypomáhat dětem či vnukům. Cítí se pak v chodu rodiny důležitým článkem. Často za to očekávají určité pochopení a pomoc až se nebudou schopni o sebe postarat.⁶¹

Negativní projev spočívá v určitém konservatismu. Senioři často vyznávají jistá pravidla a jejich porušení pro ně znamená nepředstavitelný přestupek. Vývoj společnosti se rychle mění, tudíž se mění i styl života. Mladým lidem nedělá problém žít s dětmi v nemanželském soužití, kdežto generace našich babiček tento fakt nedokáže přenést přes srdce, či ho naprosto odmítá.⁶²

Konkrétní případy rodin

O konkrétních zkušenostech s vícegeneračním soužitím se můžeme dočíst také v periodikách. V časopisu *Aperio* vyšel článek, který velmi otevřeně seznamuje s některými příklady soužití. Pro názornost jsou uvedeny v textu práce.

⁵⁹ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 24 - 25. ISBN 24-062-80.

⁶⁰ Tamtéž, s. 25 – 26.

⁶¹ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 84. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁶² CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 25 - 26. ISBN 24-062-80.

Autorka Matúšková ve svém článku s názvem „*Jak žijeme společně pod jednou střechou?*“ seznamuje čtenáře se třemi rodinami, které mají zkušenost s vícegeneračním soužitím.

První rodina nemá zásadní výtoku ke svému stylu života, připouští však, že nejprve muselo dojít k určité důležité fázi, kde hlavní slovo měl kompromis a sžití se jednotlivých členů rodiny a to hlavně manžela a tchýně. Fakt, že to dokáže fungovat, vidí hlavně v pochopení role babičky. Mnoho babiček si plete roli maminky a babičky a má tendence mluvit do výchovy, což není nejlepší způsob, jak se zavděčit mladému manželství. Výhodu spatřuje rodina v tom, že jsou všichni nablízku a prarodiče se mohou plně věnovat svým vnoučatům.

Druhá rodina je popisována očima babičky ve středním věku. Je si vědoma toho, že je důležité udržet dobré vztahy se všemi členy rodiny (vlastní děti s partnerem, s manželem, ale i s maminkou, která také v jejich domácnosti žije). Vztah, který cítí v rámci vícegenerační rodiny, popisuje takto: „*Žít vícegeneračně, žít zdravě spolu, při zachování důstojnosti všech členů rodiny, je přínosné, obohacující, někdy náročné, ale i veselé a bezpečnější. Je to nejen ekonomické, ale k nezaplacení pro generaci vnoučat, babiček a dědečků.*“⁶³

Život v poslední rodině popisuje nyní již dospělá žena, která však od dětství bydlela s babičkou a s dědečkem v jednom domě. Popisuje vztah otce a babičky, když byla malá. Často se prý neshodli, jelikož jejich povahy byly značně dominantní. Ona však v dětském věku vždy uvítala společnost babičky, ale to se však změnilo, když dospívala a babička se z kamarádky změnila v autoritu. Další neshody panovaly po tom, co žena dospěla, provdala se a začala žít se svoji novou rodinou pod jednou střechou s babičkou. Problém spočíval v tom, že neměli dostatek soukromí, jak si představovali, což vyvolávalo další konflikty s babičkou. Situace se časem zklidnila, obzvlášť po narození dětí, tedy pravnoučat, kdy babička představovala v rodině hlavní chůvu. Snažila se vypomáhat např. ve vaření, ale i ve výchově a zabavení dětí. Tato žena připouští, že babička to nemá s mladými lidmi jednoduché, ale ani oni s ní. Přesto je šťastná, že může s babičkou v jedné domácnosti žít a navzájem se obohacovat o zkušenosti.⁶⁴

⁶³ MATÚŠKOVÁ, Štěpánka. Jak žijeme společně pod jednou střechou?. *Aperio* [online]. Studio Photon, 2006(4), s. 16 - 17 [cit. 2012-01-10]. Dostupné z WWW: http://aperio.cz/data/1/Casopis-Aperio-4-2006-ukazka-Jak_zijeme.pdf

⁶⁴ Tamtéž, s. 17 – 18.

2.5.4 Různé podoby soužití

Pokud se rozhodneme společně se seniorem žít, měli bychom si být vědomi všech nedostatků, ale i předností, které takové žití obnáší. V dnešní moderní rodině často vážné komunikace a oslabují se vazby v rodině a mezi generacemi. Často nahrazujeme společné soužití alespoň návštěvami, rodinným setkáním na narozeniny, či necháním vnučat u babičky na prázdninách. Soužití jako takové, můžeme rozdělit do několika podob.⁶⁵

Rovnocenné neboli také realistické soužití

Rovnocenné je nejžádanějším soužitím. Projevuje se vyváženým a klidným vztahem mezi generacemi. Navzájem akceptujeme své zájmy a přesvědčení.⁶⁶ Základ pro toto soužití se tvoří již v rodině. Záleží na tom, jak vychováváme děti, jaký vztah chováme k partnerovi, zda máme s partnerem rovnocenná práva a povinnosti.⁶⁷

Liberální (volné) soužití

Liberální soužití je postaveno na volném žití. Chováme se tak, jak uznáme za vhodné. Nelpíme na pravidlech ani na určitém vzorci chování. Často je to v důsledku oslabení vazeb mezi členy rodiny. Jako mladí lidé často neslyšíme či nechceme slyšet „volání o pomoc“ od starých lidí. Neuvědomujeme si závazky vůči starší generaci, která potřebuje pomoc po fyzické, i po psychické a citové stránce.⁶⁸

Podbízivé soužití

Častěji se projevuje u starší generace (rodičů) než u mladé. Toto soužití většinou vzniká, pokud není vztah naplněn určitým citovým poutem, projevem lásky. Podbízivé soužití může navenek vypadat harmonicky, ale uvnitř rodiny často funguje princip tzv. „kupování“ lásky a náklonnosti od dětí.⁶⁹

⁶⁵ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 81. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁶⁶ Tamtéž s. 81.

⁶⁷ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 22 - 23. ISBN 24-062-80.

⁶⁸ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008, s. 81. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁶⁹ CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 22.

Nesmiřitelné soužití

Patří do řad negativních soužití. Pokud zaujímáme toto stanovisko, nepřipouštíme, že bychom někdy mohli žít pod jednou střechou s jinou generací. Vzájemný kontakt mezi členy starší a mladší generace nepřichází v úvahu.⁷⁰

Vynucené soužití

Jak už z názvu vyplývá, jedná se o soužití, které vzniklo takřka nedobrovolně. Oproti však nesmiřitelnému soužití, může být tento vztah i pozitivní. Jedná se často o situaci, kdy je potřeba se postarat o seniora v době jeho nemoci.⁷¹

Vychytralé soužití

Posledním formou soužití je tzv. vychytralé, které se bohužel v dnešní době projevuje čím dál tím častěji. Na první pohled máme zcela nevinný zájem o prarodiče, avšak zájem není nezištný.⁷² Tento vztah vzniká často za účelem využití staré generace ve smyslu finanční podpory či pohlídaní dětí.⁷³

2.5.5 Různé podoby prarodičů

Prarodiče, kteří v rodině nějakým způsobem fungují, můžeme rozdělit podle Matějčka a Dytrycha do určitých skupin.⁷⁴

Vládci rodiny

Prarodiče v rodině vystupují jako autority, vyvolávají respekt nejen u svých dětí, ale také u vnoučat. Řád v rodině určují oni, většinou se neseťkají s nějakým velkým odporem. Ve většině členů rodiny vyvolávají strach. I když se pokusí vzepřít, často to k ničemu nevede. Autokratičtí prarodiče často lpí na tradicích a jejich striktním dodržování.

Protectoři

Jedná se o ochranné prarodiče. Je pochopitelné, že každá babička či dědeček chce pro vnuky jen to nejlepší. V tomto případě se však jedná o abnormální ochranný instinkt. Vše nastává po narození vnoučka. Pro prarodiče je to velká událost. V tu chvíli

⁷⁰ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 81. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁷¹ Tamtéž, s. 81

⁷² CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. s. 21. ISBN 24-062-80.

⁷³ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 81. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁷⁴ MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. s. 105 - 110. ISBN 80-7169-455-X.

vidí hlavní smysl života ve starosti o dítě. Chrání ho, dohlíží, aby mu nikdo neublížoval, a za každé situace se zastávají pouze jeho. Pokud je dítě ještě malé, nevidí v chování babičky nebo dědečka žádný problém. Konflikt může nastat, pokud se dítě dostane do puberty a začne dospívat. Prarodiče se často bojí, aby vnuky někdo „nezkazil“ a jejich chování se začne projevovat netolerantností.

Obětavci

I zde jsou pro ně středem vesmíru děti, respektive vnoučata. Pro rodinu svých vnuků a pro vnoučata jsou ochotni udělat cokoli, i kdyby měli obětovat něco ze svého života. Nesnaží se přetvářet rodinu k obrazu svému, jako to bylo v předešlých dvou příkladech, ale chtějí, aby se rodina měla co nejlépe. Pro rodinu se jednoduše obětují. Na první pohled je to zcela nezištný projev lásky. Avšak skutečnost může být leckdy jiná. Někteří prarodiče trpí pocitem, že jsou dětmi zanedbávány a odsouvány na druhou kolej. Jejich strategie spočívá v tom, že se obětují a tuto skutečnost dávají náležitě vědět okolí. Snaží se u svých známých zviditelnit a upozornit. Příklad, který je uveden v publikaci *Radosti a strasti prarodičů, aneb, když máme vnoučata*, představuje starší ženu (babičku), která si navíc vzala noční práci proto, aby mohla mladé rodině a hlavně dětem kupovat jinak nedostupné dary. Přiznává sice, že ji to značně unavuje, ale dělá to pro ně, a proto ji to přináší radost. Její dospělé děti však o tom nesmí vědět, protože by jí to zakazovaly.⁷⁵

Žijící nový život

Ačkoliv to není asi zase tak časté, může se stát, že se role babičky proloží i s rolí maminky. V případě, kdy čtyřicetiletá žena porodí další vlastní dítě, nastává zvláštní situace, že se v jednom čase chlubí vlastním miminkem dcera, i její matka. Problém může nastat v tom, že babička (maminka) převezme roli pouze maminky, nikoli babičky. Pouze některé ženy dokáží svou pozornost věnovat oběma dětem stejně. Nastává pochopitelné srovnávání dětí, atd.

Opuštěný

Jak už název vypovídá, jedná se o lidi, o které jejich příbuzní nejeví velký zájem. Často bydlí daleko od sebe a návštěvy nejsou moc časté. Tito staří lidé často trpí tím, že nemají dostačující zprávy o svých blízkých, a také sporadickými návštěvami.

⁷⁵ MATĚJČEK, Zdeněk; DÝTRYCH Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. s. 107. ISBN 80-7169-455-X.

2.5.6 Pohled společnosti na stáří v různých kulturách

Všechny vztahy, které k sobě navzájem zaujímáme, jsou ovlivňovány prostředím, ve kterém jsme vyrůstali. V každé kultuře se na stáří pohlíží jinak.

V Indii, Tibetu či v Číně jsou staří muži připraveni prožít poslední fázi života v jeskyni a meditovat. Samota pro ně nepředstavuje hrozbu a na tuto situaci se připravují celý život. Neznamená to však, že když jsou v jeskyni, že by byli úplně osamoceni. Chodí je tam navštěvovat mladší generace, která vždy přinese např. nějaké jídlo. Další zajímavý zvyk, možná na první pohled drastický, je provozován u Eskymáků. Při putování za rybolovem, putuje celá pospolitost. Samozřejmostí je, že si s sebou nesou stravu a vybavení. Pokud nastane situace, kdy je starý člen společenství už vysílený, rozhodnou se ostatní, že ho ponechají na místě, ale nejprve mu postaví iglú. V zemích islámu je kladen důraz na velkou rodinu. Hlavou rodiny je pochopitelně muž, žena získá určitou vážnost až po menopauze, není tolik kontrolována společností a může dokonce se svým názorem i vystoupit. V islámské rodině má velkou pravomoc tchýně. Může po sňatku svého syna běžně vstupovat do jeho citových záležitostí. V indiánských kmenech jsou ženy po menopauze více uctívány. Nejenže se jim změní šat, ale vzroste i sociální status.⁷⁶

2.6 Ageismus

V civilizovaných zemích se setkáváme stále častěji s pojmem ageismus. Poprvé se slovo ageismus objevilo v 60. letech 20. století v USA. Tím, jak se stále zvyšuje populace, vyskytuje se toto slovo stále častěji.⁷⁷

„Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří, podobně jako se rasismus a sexismus vztahuje k barvě pleti a pohlaví. Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech...“⁷⁸

Ageistický postoj pohrdá starými lidmi bez ohledu na jejich individualitu. Pokud zaujímáme toto stanovisko, pak bychom byli nejraději, kdyby byli senioři odsunuti někam

⁷⁶ KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2008. s. 87 - 88. ISBN 978-80-247-2169-9.

⁷⁷ MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. s. 36. ISBN 978-80-247-3872-7.

⁷⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. s. 35. ISBN 978-80-247-3148-3.

na okraj společnosti, aby nepřekáželi a neobtěžovali. Tento silně negativně vymezený názor je často podmíněn biologicky a hlavně sociálně. Tím, že je v dnešní době vzácností vícegenerační rodina, nemáme tak velkou možnost pochopit stáří komplexně, tzn. nejen negativa, ale hlavně pozitiva. Důvodem ageismu často bývá i samotný osobní strach ze stáří.⁷⁹

O ageismu se také zmiňuje ve své publikaci *Dopisy vnučce* naše známá socioložka Jiřina Šiklová. Touto krátkou publikací se snaží přiblížit názory její generace generaci mladší. Ona zde popisuje ageismus takto: „*Averze, nechuť, negativní postoj vůči věkovým skupinám, především vůči starým lidem. A nejen starým-vůči mladým, pokud je negativně hodnotíme jako celek a zařazujeme je jenom podle věku.*“⁸⁰

To, jak pohlížíme na starší generaci často určuje, v jaké rodině jsme vyrůstali. V mnoha případech to vypadá tak, že pokud jsme vyrůstali v rodině s dobrým vztahem k prarodičům, budeme mít tento dobrý vztah i v dospělém věku. Pokud nám je však vštěpováno, že důchodci jsou jen přítěží a lidé v produktivním věku na ně musí pracovat, jen zřídka budeme mít ke stáří úctu.

V současné době jsme svědky toho, že dnešní mladá generace se seniorům spíše vysmívá. Na nejznámější sociální síti *Facebook* vzniká mnoho skupin, které svým názvem vypovídají o tom, jaký mají vztah a hlavně, co si mladí lidé o stáří myslí. Pár příkladů je následně uvedeno:

„*Důchodci umí čtyři hodiny běhat po Kauflandu, a pak nevydrží stát 4 minuty v MHD.*“

„*Co má společného Matrix a důchodci?... Jsou všude každého z nás pohltí.*“

„*Důchodci nepatří do MHD.*“

„*Důchodci umyjte se už konečně.*“

„*Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – DŮCHODCI!*„

⁷⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. s. 309. ISBN 978-80-246-1318-5.

⁸⁰ ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Praha: Kalich, 2007. s. 110. ISBN 978-80-7017-057-1.

V podvědomí lidí je zakotveno také mnoho mýtů o stáří:

- **„Mýtus falešných představ:** *Spokojenost seniora je podmíněna dostatečným materiálním zajištěním, obecně hmotným dostatkem. Splnění této podmínky má vést k dosažení spokojenosti seniora.*
- **Mýtus zjednodušené demografie:** *Za starého člověka je považován již ten, kdo právě přestal pracovat a odešel do penze.*
- **Mýtus homogenity:** *Senioři vypadají všichni stejně a ztratili svou osobní identitu. Jsou obtížně odlišitelní a mají i stejné vlastnosti a potřeby.*
- **Mýtus zneužitého času:** *Starí lidé nepracují, nejsou pro společnost přínosem, ale naopak přítěží, jsou tedy neužiteční.*
- **Mýtus ignorace:** *Starí lidé jsou neužiteční, nemají žádnou hodnotu, cenu; jsou ekonomickou zátěží pro společnost. Nejsou pro ostatní partnerem k diskusi, není podstatný ani jejich názor.*
- **Mýtus o arterioskleróze nebo o senilitě:** *Všichni starí lidé jsou sklerotičtí, nic si nepamatují. Skleróza a senilita je v tomto pojetí chápána jako nezbytný, automatický, vždy přítomný projev stáří.“⁸¹*

⁸¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. s. 37 - 38. ISBN 978-80-247-3148-3.

3 Sociální služby pro seniory a pečující rodiny

Důvodů, proč se rozhodneme pro soužití se seniorem je mnoho. Nejčastější je však situace, kdy se starý člověk ze zdravotních důvodů nemůže postarat o sebe sám. Pokud nechceme umístit prarodiče do ústavního zařízení, nezbude nám nic jiného, než abychom se o něj postarali sami. S tím však souvisí často velká oběť, kterou musí všichni členové rodiny nést. Jeden z partnerů často opustí zaměstnání a místo toho se stane pečující osobou. Další možností je zaplatit si soukromou pečovatelku, která do domu dochází a je takřka neustále se seniorem. Nejčastěji se však využívá kooperace sociálních služeb, které poskytuje stát, a jedince, mnohdy se jedná o příbuzné seniora.

Sociální služby můžeme podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů rozdělit na tři druhy:

- **Sociální poradenství.**
- **Služby sociální péče** – úkolem těchto služeb je zajištění základních životních potřeb, pokud si je dotyčný nedokáže zajistit sám.
- **Služby sociální prevence** – zaměřuje se na lidi, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením. Snaží se předcházet negativním jevům, které mají na sociální vyloučení vliv.

Pokud má senior možnost žít v jeho přirozeném prostředí a rodina se o něj stará, je to nejlepší způsob, jak prožít tu poslední etapu života.

V péči o seniora má rodina důležitou pozici, protože plní dvě důležité funkce:⁸²

- **Rodina je zdrojem informací** – rodina podává informace o zdravotním stavu seniora zdravotnímu personálu a sociálním pracovníkům. Ti pak na základě těchto informací mohou k seniorovi přistupovat s individuální pomocí. Rodina se totiž bez pomoci mířené od zdravotníků či sociálních pracovníků těžko obejde.
- **Aktivní spoluúčast rodiny na péči o své staré rodiče** – co se týká zdravotních potřeb seniora, dokáže zdravotní personál vyhovět často perfektně. Co se však týká emocionálních potřeb, na to už často sociální pracovníci zapomínají. A to je právě výhoda rodinné péče. Rodina se snaží poskytovat částečnou zdravotní péči, ale

⁸² MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. s. 42 - 43. ISBN 978-80-247-3872-7.

hlavně poskytuje citovou oporu. Senior pochopitelně lépe snáší pomoc od bližních, než do cizích lidí.

Jako pečující rodina se musíme v první řadě naučit, jak poskytnout starému člověku kvalitní ošetření. Spolupráce odborníků a pečujících je velmi důležitá. Sociální pracovníci často poskytnou informace nejen z pohledu ošetrovatelství, ale také služeb a dávek, na které mohou mít až už senioři či pečující osoby nárok.⁸³ Rodina by se bez pomoci státu, který se snaží formou sociálních služeb a sociální práce pomoci lidem, kteří se rozhodli o nemohoucího seniora postarat, nejspíš neobešla. „*Sociální práce se zaměřuje na naplnění lidských potřeb a lidských možností s ohledem na dodržování humanistických a demokratických idejí. Klíčovými jsou pro ni principy lidských práv a společenské spravedlnosti.*“⁸⁴

Úkolem sociálních pracovníků je pomoci seniorovi a jeho rodině řešit jejich životní situace, které nejsou leckdy jednoduché. Formou rozhovorů a pozorováním zjišťují individuální potřeby, přání klientů a snaží se pro ně najít nejlepší řešení. Diagnostické testy zase umožňují určit stupeň závislosti při běžných aktivitách. Sociální pracovník potřebuje dostatek informací proto, aby mohl vytvořit se seniorem a jeho rodinou balíček potřebných služeb. To znamená, do jaké míry stačí sociální a zdravotní služba, jak může rodina pečovat o seniora sama, či kdy už je nutná pouze institucionální péče. Pokud se rozhodneme o prarodiče starat doma, je i v tomto případě nutné vytvořit individuální plán péče, který se podle potřeb seniora může měnit. Sociální pracovník by měl být schopen nabídnout služby a nepřehledné množství informací, které ulehčí pečování.⁸⁵

3.1 Domácí péče

Jednou z forem pomoci seniorům, v jejich domácím prostředí, je domácí péče, která se v ČR začala vyvíjet v 90. letech 20. století. „*Jde o propojenou formu zdravotní (mezinárodní termín Home Care) a sociální péče (mezinárodní termín Home Help) včetně*

⁸³ MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. s. 43 - 44. ISBN 978-80-247-3872-7.

⁸⁴ JAVORSKÁ, Miroslava. Domácí péče jako forma sociální a zdravotní pomoci seniorů a zdravotně postižených. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2006. s. 63. ISBN 80-86633-62-4.

⁸⁵ JANEČKOVÁ, Hana. Sociální práce se starými lidmi. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. s. 170 - 173. ISBN 80-7367-002-X.

*péče laické, poskytované potřebnému klientovi na základě rozhodnutí ošetřujícího lékaře v jeho vlastním sociálním prostředí.*⁸⁶

Cílem domácí péče je:⁸⁷

- Pomoci seniorovi a rodině dosáhnout bio-psycho-sociálního zdraví v jeho domácím prostředí.
- Umožnit umírání v kruhu svých blízkých a v přirozeném prostředí.
- Umožnit celkovou péči ve spolupráci s ústavní péčí, zdravotními a sociálními organizacemi prostřednictvím multidisciplinárních služeb a kolektivu.
- Pečovat o soběstačnost klienta v každodenních aktivitách.

Domácí péče je realizována multidisciplinárním týmem, který se snaží vyhovět všem potřebám klienta. Vychází z jeho zdravotního stavu.

Výhody domácí péče

Mezi nejdůležitější výhody patří bezesporu fakt, že je o klienta postaráno v jeho přirozeném prostředí. Žádná z institucí nedokáže nahradit atmosféru, jakou nabízí fungující rodina. Další výhoda se týká státu, který díky tomu, že se rozhodneme o seniora postarat, ušetří. Kdyby byl umístěn do státního zařízení, vynaložil by na jeho pobyt více nákladů, než když se o něj starají příbuzní. Péče je také zaměřena individuálně a vychází přesně z potřeb klienta, také délka poskytování péče záleží na stavu a přání seniora, což znamená, že bez problému může být i dlouhodobá.⁸⁸

Nevýhody domácí péče

Přirozené prostředí není tak technicky a materiálně vybaveno jako jsou ústavní zařízení. Chybí různé pomůcky, které pomáhají seniorovi při běžných činnostech. Týká se to kompenzačních, rehabilitačních či technických pomůcek. Avšak na tento problém existuje řešení, a to formou zapůjčení požadované pomocné věci. Další nevýhoda se dotýká pečujících osob. Domácí péče je velice psychicky, fyzicky i časově náročná. Často

⁸⁶ JAVORSKÁ, Miroslava. Domácí péče jako forma sociální a zdravotní pomoci seniorů a zdravotně postižených. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2006. s. 65. ISBN 80-86633-62-4.

⁸⁷ JAROŠOVÁ, Darja. *Úvod do komunitního ošetřovatelství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. s. 61. Sestra. ISBN 978-80-247-2150-7.

⁸⁸ Tamtéž, s. 62.

můžeme dojít až do fáze naprosté vyčerpanosti. I zde však existuje pomoc, a to forma respitní péče, nebo-li odlehčovací služby.⁸⁹

3.2 Respítní péče

Proto, abychom byli schopni se o seniora postarat co nejlépe, musíme mít dostatek fyzických i psychických sil. Jak už bylo zmíněno, práce o osobu blízkou je velice náročná a není dána časovým omezením, jako u klasické práce. Člověk potřebuje také odpočinek, a proto byla zřízena tzv. respitní centra, která nabízejí respitní nebo-li odlehčovací služby.

*„Je to kombinace různých činností tak, aby pečujícím osobám, většinou rodinným příslušníkům, vznikl prostor pro nezbytný odpočinek. Pracovníci na dohodnutou dobu převezmou péči o člověka se sníženou soběstačností.“*⁹⁰ Centra svým klientům poskytují pomoc při běžných úkonech, poskytují stravu, popřípadě nocleh, nabízejí různé terapeutické aktivity, pomoc při osobní hygieně, atd.⁹¹

Například u nás jedno z center provozuje občanské sdružení *Život 90*. Toto respitní centrum umožňuje klientům krátkodobý pobyt. Často se jedná o lidi s demencí či ty, kteří přicházejí z nemocnice, avšak normálně žijí v rodině.⁹²

Jednou z forem respitní péče je i **denní stacionář**, který nabízí určitý program pro klienty, stravování a přispívá k sociální integraci. Opět umožňuje pečujícím osobám odpočinek a načerpání nových sil.⁹³ Další službou jsou například **tísňová volání**, které umožňují seniorům dovolat se v případě nouze pomoci. Tísňové služby často spravují neziskové organizace nebo některé městské úřady. Pro pečující členy rodiny se v dnešní době začínají rozvíjet tzv. **svépomocné skupiny pro rodiny pečující o seniory**.⁹⁴ Svépomocné skupiny jsou založeny na sjednocování lidí, kteří se starají o starého člověka či postiženého například demencí. Jako pečující osoby máme možnost sdělovat si

⁸⁹ MICHALÍK, Jan. *Malý právní průvodce pečujících*. 1. vyd. Brno: Moravskoslezský kruh, 2010. s. 13 - 15. Pečuj doma. ISBN 978-80-254-7333-7.

⁹⁰ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. s. 42. ISBN 978-80-247-3148-3.

⁹¹ Sociální služby: Sociální služby - způsoby pomoci. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2012-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9#sspd>

⁹² MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální služby: Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2. Praha: Portál, 2011. s. 101. ISBN 978-80-262-0041-3.

⁹³ JANEČKOVÁ, Hana. Sociální práce se starými lidmi. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. s. 169. ISBN 80-7367-002-X.

⁹⁴ MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální služby: Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2. Praha: Portál, 2011. s. 101 - 102. ISBN 978-80-262-0041-3.

navzájem zkušenosti a těžkosti týkající se pečování. Máme možnost uvolnit pocity a poznat lidi, kteří jsou na tom stejně. Do svépomocných skupin často chodí i odborníci, kteří sdělují odborné informace o dané problematice a snaží se podpořit pečující. V Praze například funguje skupina s názvem *Čaje o páté*, kde se scházejí pečující lidé jednou za čtrnáct dní a sdělují si své životní prožitky s člověkem trpícím demencí.⁹⁵

3.3 Další služby určené seniorům

Další služby vycházející ze zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Osobní asistence

Je určena osobám, které ze zdravotních důvodů vyžadují pomoc druhých lidí. Je poskytována v přirozeném prostředí a za úplatu. Osobní asistence zahrnuje pomoc při zvládnutí každodenních činností týkajících se osobní hygieny a péče o vlastní osobu. Pomáhá při zvládnutí chodu domácnosti či zajištění kontaktu se sociálním světem.

Pečovatelská služba

Pečovatelská služba, stejně jako osobní asistence, poskytuje služby lidem, kteří se z jakéhokoliv důvodu nemohou o sebe postarat sami. Oproti osobní asistenci obstarává zajištění stravy. Dále je to pak obdobné jako u osobní asistence.

3.4 Peněžité dávky určené seniorům

Peněžité dávky, které budou nyní zmíněny, vycházejí ze zdravotního stavu seniora. Jsou to dávky, které jsou určeny všem zdravotně postiženým. Nebude jednáno o starobním důchodu, ale o dávkách, které částečně pomáhají i pečujícím osobám v jejich nelehké práci. Od roku 2012 došlo k určitým změnám v této oblasti.

Příspěvek na péči

Jedná se o dávku, která je vyplácena každý měsíc a výše příspěvku se odvíjí od stupně závislosti. (viz. Tabulka č. 1). Dávka je určena lidem, kteří kvůli špatnému zdravotnímu

⁹⁵ Čaj o páté. *Česká alzheimerovská společnost* [online]. 20. 10. 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.alzheimer.cz/kalendar-akci/caj-o-pate-rijen-2-11>

stavu potřebují pomoc při péči o vlastní osobu a pro soběstačnost, jejich stav vyžaduje pomoc někoho jiného.⁹⁶

Tabulka č. 1: Výše příspěvku na péči⁹⁷

VĚK	STUPEŇ ZÁVISLOSTI (v Kč/měsíc)			
	I. lehká	II. středně těžká	III. těžká	IV. úplná
do 18	3 000	6 000	9 000	12 000
nad 18	800	4 000	8 000	12 000

Příspěvek na mobilitu

Tato dávka v sobě sloučila dřívější dvě dávky a to *příspěvek na individuální dopravu* a *příspěvek na provoz motorového vozidla*. Jedná se o příspěvek, který není jednorázový a je určen všem osobám starším 1 roku, které nejsou schopny v rámci mobility a orientace zvládat nezbytnosti života. Výše příspěvku je 400 Kč a je vyplácena každý měsíc. O dávce rozhoduje konkrétní Úřad práce ČR.⁹⁸

Příspěvek na zvláštní pomůcku

Díky změnám od roku 2012 neexistují již dávky: *jednorázový příspěvek na opatření zvláštních pomůcek*, *příspěvek na úpravu bytu*, *příspěvek na zakoupení motorového vozidla*, *příspěvek na zvláštní úpravu motorového vozidla*. Všechny tyto dávky se sloučily v jednu, a to na *příspěvek na zvláštní pomůcku*. Jedná se o jednorázovou dávku, která je určena lidem s těžkými vadami nosného a pohybového ústrojí, postižením zrakovým, sluchovým a mentálním. Příspěvky se týkají pomůcek, které ulehčují sebeobsluhu, pomáhají získávat informace nebo umožňují styk s okolím. Vztahuje se také na úpravu bytu či úpravu nebo zakoupení motorového vozidla.⁹⁹

⁹⁶ Příspěvek na péči od 1/1/2012. In: *Sociální reforma* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z WWW: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/23>

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Dávky pro osoby zdravotně postižené od 1/1/2012. In: *Sociální reformy* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z WWW: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/24>

⁹⁹ Tamtéž.

4 Výzkumná část

4.1 Charakteristika výzkumné části

Výzkumná část práce se zaměřuje na členy třech rodin, které žijí či žili se seniorem v jedné domácnosti. Hlavní důraz byl kladen na osoby, které v rodině plní funkci pečovatele o starého člověka.

Cílem výzkumu bylo zmapovat důvody, proč se lidé rozhodnou pro vícegenerační soužití. Co jim toto soužití přináší. Zda to má nějak negativní či pozitivní dopady na rodinu.

Úkolem výzkumu je zodpovězení těchto výzkumných otázek:

- Proč se v dnešní době lidé rozhodnou pro vícegenerační soužití?
- Jak může soužití s prarodiči ovlivnit manželství?
- Jaký výchovný vliv má toto soužití na děti v rodině?
- Jaké jsou důsledky vícegeneračního soužití?
- Pomáhá nějakým způsobem stát rodinám, které se rozhodnou starat se o seniora?

Pro kvalitativní výzkum byl vybrán design případové studie. Výzkum proběhl na základě strukturovaného rozhovoru.

„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“¹⁰⁰

Díky kvalitativnímu přístupu můžeme hlouběji proniknout do samotného případu, lépe pochopíme jednání a chování konkrétních rodin. Oproti kvantitativnímu přístupu lze sledovat nejen verbální stránku, ale hlavně neverbální. Máme možnost navázat důvěrnější atmosféru mezi respondentem a výzkumníkem, a tím získat více hlubších a zajímavějších informací.

¹⁰⁰ ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. s. 17. ISBN 978-80-7367-313-0.

Případová studie je jedním ze základních výzkumných designů. Jedná se o empirický design, který se zabývá pochopením a proniknutím do určitého případu nebo do několika případů. Každý případ má své vymezení, ať už prostorové či časové. Zkoumání probíhá v přirozeném prostředí jevu. Tento design nám umožňuje celkové porozumění určitého případu v jeho přirozeném prostředí. Tím pádem máme možnost pochopit a posléze objasnit vzájemné vztahy mezi případem a okolím. Výhodou také je, že nevyužívá pouze jednu metodu sběru dat, nýbrž veškeré dostupné formy sběru dat, tzn. různé podoby pozorování, rozhovorů, práce s dokumenty, atd. Pokud se rozhodneme pro případovou studii, staneme se svědky dění, což nám pomáhá lépe a hlavně komplexně nahlížet na danou situaci.¹⁰¹

Výběr respondentů byl záměrný. Důležité pro výběr bylo, aby žili s prarodiči či prarodičem pohromadě. To, jestli byl starý člověk v rodině soběstačný či nikoliv, nebylo podstatné. Avšak byla možnost porovnávat rodiny, kde právě soběstačnost starého člověka hrála hlavní roli. V první rodině žili oba prarodiče, kteří se o sebe starali sami. Ve druhé žila babička, které měla Alzheimerovu chorobu a v poslední rodině bydlela babička, která na svůj vysoký věk byla velmi mentálně svěží, avšak po pohybové stránce potřebovala zvýšenou péči. Společným znakem rodin byl fakt, že pečujícími osobami byly ženy, a to vždy dcera starého člověka.

Výzkum probíhal v únoru roku 2012 a byl postaven na hloubkových rozhovorech s dcerou a doplňkových rozhovorech se všemi členy rodiny. Pro jednotlivé členy rodin bylo připraveno několik otázek, které postupně zodpovídali. S každým rodinným příslušníkem bylo mluveno o samotě a v klidu. Vše bylo nahráváno na diktafon. Otázky se lišily podle toho, jestli se jednalo o pečující osobu, partnera pečující osoby či děti, popřípadě seniora. Rozhovory vždy probíhaly u respondentů doma. Délka rozhovoru se odvíjela od toho, s kým byl zrovna veden. U dětí byla délka většinou nejkratší, protože do dané problematiky nebyly zcela zainteresovány, avšak měly možnost zhodnotit, jak to působí na jejich rodiče a zda by se chtěly v budoucnu o své rodiče také postarat. Nejdelší rozhovor pochopitelně probíhal u pečující osoby, která byla se seniorem v neustálém kontaktu. Délka rozhovorů se pohybovala kolem dvaceti minut. Rozhovory byly vždy soukromé a uvolněné.

¹⁰¹ SEDLÁČEK, Martin. Případová studie. ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

4.2 Otázky pro respondenty

Pečující osoba:

- Jak dlouho bydlíte či se staráte o rodiče?
- Jaký důvod Vás vedl k rozhodnutí s nimi žít?
- Myslíte si, že tento způsob soužití manželovi vyhovuje?
- Ovlivnilo to nějakým způsobem Vaše manželství?
- Museli jste něco obětovat?
- Jak vycházíte s rodičem?
- Nastávají někdy konflikty?
- Jaké v tom vidíte pozitivum a negativum?
- Funguje Vám tento způsob soužití?
- Jaké jsou důvody fungování/nefungování soužití?
- Kdybyste se mohli vrátit do minulosti, rozhodli byste se opět pro vícegenerační soužití?
- Chtěli byste v budoucnu žít se svými vlastními dětmi?
- Jak jste spokojeni se službami, které poskytuje stát pečujícím rodinám?
- Využíváte některých služeb?

Manžel pečující osoby:

- Jak dlouho bydlíte ve vícegeneračním soužití?
- Jaká byla Vaše prvotní reakce na vícegenerační soužití?
- Ovlivnilo to nějakým způsobem Vaše manželství?
- Museli jste něco obětovat?
- Jak vycházíte s tchýní/tchánem?
- Nastávají někdy konflikty?
- Jaké v tom vidíte pozitivum a negativum?
- Funguje Vám tento způsob soužití?
- Jaké jsou důvody fungování/nefungování soužití?
- Kdybyste se mohli vrátit do minulosti, rozhodli byste se opět pro vícegenerační soužití?
- Chtěli byste v budoucnu žít se svými vlastními dětmi?
- Jak jste spokojeni se službami, které poskytuje stát pečujícím rodinám?

- Využíváte některých služeb?

Děti pečujících rodičů:

- Jsi rád, že můžeš žít s babičkou a dědečkem?
- Musel jsi pro toto soužití něco obětovat?
- Máš pocit, že díky tomuto soužití lépe pohlížíš na staré lidi?
- Jak si myslíš, že toto soužití vnímají rodiče?
- Jaký to má podle tebe vliv na rodinu?
- Jaké v tom vidíš pozitivum a jaké negativum?
- Budeš chtít v budoucnu také žít se svými rodiči?

Prarodiče:

- Jaký důvod Vás vedl k přestěhování se ke svým dětem?
- Jste rádi, že s nimi můžete žít?
- Pomáhají Vám s každodenními činnostmi?
- Jaké vidíte ve vícegeneračním soužití negativa a pozitiva?
- Snažíte se něčeho vyvarovat, aby nedocházelo ke konfliktům?
- Jaký je podle Vás důvod fungování/nefungování soužití?

Následně je uvedena stručná charakteristika rodin.

Rodina A žije se soběstačnými prarodiči. Bydlení mají částečně oddělené, ale většinu věcí a akcí dělají společně. Žijí spolu nepřetržitě. Děti pečujících manželů bydlí se svými prarodiči od raného dětství, tudíž nikdy nepoznaly soužití bez prarodičů.

V rodině B žila až do své smrti babička, která na svůj vysoký věk byla abnormálně psychicky vyspělá. Bohužel však strádala po fyzické stránce. V rodině žila tři roky a byla v přímém kontaktu s rodinou, jelikož měla upravený pokoj, kde dřív byla jídelna.

V rodině C žila babička trpící demencí, po delší době byla i upoutána na lůžko. Soužití trvalo čtyři roky. Poslední dny života strávila v hospici. Pro její žití byly upraveny dvě místnosti, kde měla pokoj a kuchyň.

Podrobnější charakteristika bude vždy uvedena na začátku každého konkrétního případu. Všechny tři rodiny jsou navzájem příbuzné, proto některé souvislosti do sebe zapadaly. Každý z respondentů dal výslovný souhlas použít jejich výpovědi do této práce. Pro zachování anonymity byla změněna jména respondentů.

4.3 Rodina A

První rodina žije pohromadě ve dvougeneračním domě na malém městě. Bydlí zde staří rodiče, dcera starých rodičů s manželem a třemi dětmi. Dcera se svými rodiči bydlí již od dětství. V domě kde nyní žije i vyrůstala. Dům, kde starší i mladší rodina žije, je částečně rozoddělen. Výhodou je, že každá rodina má svůj vlastní vchod, kuchyň a sociální zařízení. Dcera starých rodičů je ženou v domácnosti, její manžel je pracovní velmi vytížen, za prací musí jezdit mnoho kilometrů, a proto moc nebývá doma. Často také jezdí na služební cesty do zahraničí. Dvě děti studují na střední škole a třetí chodí na základní školu. Staří rodiče, kteří v domě bydlí, jsou velice soběstační, sice drobné nemoci se u nich již projevují, ale nepotřebují zvýšenou péči. Na společné soužití mají členové rodiny názor relativně obdobný a v podstatných věcech se shodují. Všem členům toto soužití vyhovuje a obzvlášť děti to berou jako přirozené.

4.3.1 Anna (dcera starých rodičů)

Závislost na velké rodině

Anna bydlí u svých rodičů už od dětství, tudíž padesát let. Důvod, proč se rozhodla neopustit dům svých rodičů byl existenční. Na začátku manželství neměla s manželem, který se přistěhoval z Německa do Čech, kde bydlet. On hledal práci a nejlepším řešením bylo bydlet u rodičů. Myšlenky na odstěhování se do Německa neměla, nechtěla přerušit vztahy s rodiči i se svým bratrem, který žije ve stejném městě jako ona. Vždy preferovala a stále preferuje velkou rodinu s živými vzájemnými vztahy, což jí toto soužití umožňuje. *„Bylo to složitý. Neměli jsme kde bydlet, to byla první věc, protože manžel přišel do Čech, neměl práci, byl přelom po revoluci. A navíc tady byl i brácha, jeho rodina a pro mě byli na prvním místě. Všechny jsem strašně milovala. To bylo vše, co mě ovlivňovalo. To, aby se nepřetrhaly ty rodinné vztahy a svazky.“*

Na otázku, jestli toto soužití vyhovuje i manželovi odpověděla takto. *„Jo, naopak on byl ten, který řekl budeme obědvat společně, byly doby, kdy nebo ještě teďka říká, přijde babička s dědou na večeři?“* Prarodiče si většinou vaří ve všední den sami, ale pokud je víkend, jsou společné obědy či večeře samozřejmostí.

Vytíženost babičky

Na samotné soužití pohlíží velmi pozitivně, uznává, že nastaly či nastávají občasné konflikty, ale podle ní jsou to spíše takové „desetiminutovky“. Většinou radši odejde a za chvíli je to opět v pořádku. Žádné vážné hádky neprobíhají. Drobné neshody, které panovaly mezi ní a rodiči, respektive maminkou, byly spíše dřívě, když byly děti malé. Jak Anna v rozhovoru řekla, její maminka byla i v důchodu velmi aktivní ženou, která ještě vypomáhala v kanceláři. Vždy, když od ní chtěla Anna například pohlídat děti nebo s něčím pomoci, musela nejprve počkat, až si maminka zařídí věci v kanceláři, a až poté měla čas. Většinu akcí chtěla vědět dopředu, aby si mohla udělat popřípadě volno. Na Annu bylo někdy věcí a úkolů moc a ráda by uvítala pomoc maminky. Uznává však, že při akutních věcech se snažila pomoci. Jako výpomocný element fungovala spíš při prvním dítěti, pak už tolik ne. *„Někdy jsem si přála, aby se mnou šla na procházku, když manžel nebyl doma. No a babička řekla, já musím ještě na poštu a já už si zase musím sednout. Samozřejmě to nebylo pořád, ale existovaly takové věci, co mě lezly na nervy.“*

Nyní když už je její maminka starší, je to soužití pro ni lepší. *„Teď už je to soužití takový lepší, ona už potřebuje více pomoc a je na mě více závislá.“*

Dědeček náhrada za manžela

Co se týká otce Anny, ten byl k dispozici hlavně pro vnoučata hochy. Anna si chválila, jak je seznamoval s přírodou, historií a dalšími věcmi, na které bohužel její manžel z důvodu náročné práce a časové vytíženosti, neměl čas. Na druhou stranu však její otec trávil většinu času na zahradě jejího bratra.

Důvod fungování – vztah a oddělená kuchyň

Soužití probíhá, jak už bylo zmíněno, relativně bezkonfliktně. Důvodem, proč jim funguje vícegenerační soužití je díky vztahu, který k sobě mají. *„Musíme si vyjasnit pozice a říct si svůj názor, ale ne že bychom se na sebe zlobili, protože tady je ten vztah.“* Pravidla pro vzájemné poklidné soužití navzájem vplynula. *„Přirozeně to tak nějak vplynulo. Když něco nešlo, tak jsem řekla tak takhle ne, takhle to já nechci.“* Navzájem se všichni mají rádi. I manžel přijal tchýni s tchánem jako svoje vlastní rodiče a respektují se. Podle Anny, pokud někoho nebudeme mít rádi, nemůžeme budovat vztah. Další podmínkou pro spokojené soužití je oddělená kuchyň a sociální zařízení. Kdyby měla mít se svými rodiči tyto místnosti společné, nedokáže si žití dlouhodobě představit.

Jako hlavní pozitivum v tomto žití vidí fakt, že není sama. Jelikož je její manžel většinu času v práci, ona je ráda, že může s někým mluvit a není doma opuštěná. *„Máme velkou rodinu, nejsme takový osamocení. Protože manžel má takové zaměstnání, že bych pak byla hrozně sama.“* Kdyby se měla vrátit do minulosti, nic by neměnila. *„Nešla bych bydlet jinam a myslím si, že manžel taky ne. I když ho to dojíždění vyčerpává, na druhou stranu říká, že rozdělit zaměstnání od bydlení je hodně důležité. Když máš práci v tom městě, tak jsi těmi lidmi ještě víc zranitelný.“*

Osamocení se bojí

Do budoucna by si přála, kdyby zde jedno z dětí také bydlelo. Je si vědoma, že to záleží na budoucích partnerech a práci, ale sama by žít asi nedokázala. *„Pokud by tady měl být jeden byt prázdný, tak bych si přála, kdyby tady někdo byl. Nemůžu říct, aby to byla Petra, Šimon nebo Petr. To záleží na tom, jaký by pojali vztah k tomu domu, a jak by dál chtěli žít. Muselo by se to nějak uzpůsobit. Přála bych si, aby tady někdo byl. Nechci být sama. Nechci, ale mohla bych být. Já to neovlivním, oni se musí rozhodnout, najít si práci, najít si partnera. A zas to bude o tom vztahu. Když mě ty partneři nebudou mít rádi, tak se nemůžu vnucovat.“*

4.3.2 Jakub (manžel Anny)

Iniciátor soužití

Se soužitím plně souhlasil. Podle jeho slov byl i iniciátorem, který navrhl tuto variantu. Je si vědom, že bez nich by byla jeho manželka doma sama. Vidí v nich náhradu za sebe. *„Nejsem moc doma, naproti tomu rodiče jsou doma a manželka má alespoň s kým mluvit, komunikovat. I pro děti je to dobře, že je téměř vždy někdo doma. Stabilizuje to manželství.“* Fakt, že je stále někdo doma, dokládá i skutečnost, že děti do poslední doby neměly vlastní klíče od domu. On sám ve vícegeneračním soužití negativa ani nevidí, spíš je více pozitivního než negativního.

Velkou výhodou vidí v tom, že jsou rozdělené domácnosti, shoduje se s manželkou. Kdyby měli bydlet přímo v jednom domě se společnou kuchyní, tak by to nešlo. Také mají rozdělené financování energií, díky tomu nedochází ke zbytečným hádkám. *„Výhodou je, že máme rozdělené domácnosti a v tom případě si může žít každý po svém, ale kdykoliv můžeme být společně. Samozřejmě, lidské soužití je složité.“*

Ve vztahu důležitá inteligence

Proto, aby neměli mezi sebou konflikty a soužití mohlo fungovat, je důležitá inteligence všech členů rodiny. *„Já to říkám vždy, že to souvisí s tím, jak jsou inteligentní ty lidi, co se na tom spolužití podílí. Pokud ta mladá rodina a ta stará rodina má dostačující inteligenci, tak pozná, že jde někomu na nervy nebo, že nedělá, co ten druhý v tom okamžiku potřebuje. Ne za každou cenu prosazovat to svoje, ale pochopit, co ten druhý potřebuje.“* Podle Jakuba je důležité poznat, kdy člověk udělal chybu a co si může dovolit. Nemůže si za každou cenu prosazovat svoje, ale je důležité o tom mluvit, jak si to každý představuje. Pochopit se navzájem. Babička si často potřebuje popovídat, sice může občas přijít nevhod, ale je důležité to akceptovat či přijmout. Jak sám Jakub řekl, s jeho rodiči by bydlet v Německu nemohli, ať už kvůli Anně, která by ztratila kontakt s přáteli a rodinou, tak i kvůli samotným rodičům. Pro všechny je toto velmi přínosné.

Jako pozitivum vidí vzájemné obohacení členů rodiny, ať už ze strany rodičů, prarodičů či dětí. Dědeček částečně nahrazuje dětem otce.

Bez prarodičů je člověk na plno věci sám

Nikdy rozhodnutí žít v třígenerační rodině nelituje. Jak sám říká, může to jen doporučit, podmínkou však musí být ta potřebná inteligence. Přiznává, že se jedná o obtížné rozhodnutí, ale pokud se člověk rozhodne žít jen samostatně, musí si uvědomit, že na mnoho věcí je pak sám. *„Když se ta rodina rozhodne žít samostatně, tak pak musí počítat s tím, že musí mít na ty děti víc času, musí víc věcí sám zařídit, když přijde pošťák, opravář, musí být doma. Když potřebuje rychle nějakou pomoc, nikdo tam není. Když musíš s někým komunikovat a jeden z partnerů tam není, musíš se obrátit na přátele. To tady do určitý míry odpadá. Děti donedávna neměly ani vlastní klíče od baráku. Tady vždy někdo byl.“*

Jakub chce tímto způsobem života ukázat dětem, jak jde dobře vycházet se starými rodiči. Jak se k nim chovat a naučit děti úctě k nim. Budoucnost nechává na rozhodnutí dětí, pokud budou chtít žít také ve vícegenerační rodině, tak se tomu nebrání. Záleží na budoucí práci a partnerovi.

4.3.3 Petra (vnučka, 12 let)

Prarodiče se postarají

Tím, že s babičkou a dědečkem žije od malička, nepřijde ji na tomto soužití nic zvláštního. Je na to zvyklá. Jako velké pozitivum vidí v to, že mohou odjet kdykoliv na dovolenou a prarodiče se o zvířata, které chovají doma, postarají. Poskytují ji také rady do života a někdy mohou dát víc než rodiče.

Pocituje, že díky soužití s prarodiči jinak pohlíží a dívá se na staré lidi. *„Spíš starším lidem rozumím, třeba jak se chovají, než třeba ostatní, kteří se jim spíše smějí. Já si prostě říkám, to je v pohodě, vždyť to jsou staří lidi.“*

Žádná velká negativa nepocituje, ani konflikty, občas sice s babičkou v něčem nesouhlasí, ale to jsou maličkosti.

Vícegenerační soužití je správné

V budoucnu by se nebránila s rodiči bydlet. Přijde ji to správné tímto způsobem žít. *„Já jsem na to od mala zvyklá a přijde mi to správný, než kdybychom byli jen jako naše rodina. Kdybychom byli jen ten hlouček, tak bych si na to taky nějak zvykla. Já si myslím, že je to dobrý, i s tou výchovou mohou ty maminky pomoci.“*

4.3.4 Šimon (vnuk, 17 let)

Poučuje se z chyb ostatních generací

Stejně jako jeho sestra je rád, že zde prarodiče bydlí, podle jeho názoru je to lepší, než kdyby byli sami. Tím, že mohou pozorovat chování prarodičů i rodičů, se mohou poučit z chyb, co oni dělají, ale mohou se i v dobrých věcech inspirovat. *„Můžeme se poučit z chyb, co dělá babička s dědou vůči mamce s tatškou, z chyb i dobrých věcí. Můžeme se tím inspirovat. Celkově umět řešit ty věci nejen dítě - rodiče, ale i dítě-babička a děda.“*

Uznává, že občas dojde k nějakému konfliktu, ale jsou to spíše drobnosti. Každý chce něco jiného. Většinou dědeček neposlechne přání rodičů a přes jejich zákaz udělá něco co neměl. *„Ráno kamna, děda přijde, chce to vyklízet. Mamka mu říká, ne se smetáčkem. Co vezme, smetáček.“* Jsou to však věci, které nejsou neřešitelné.

Žití se starými rodiči není problém

Pokud by se jednalo o budoucnost, nebránil by se životu ve vícegenerační rodině. Záleží však na budoucí partnerce. Kdyby vztahy v jeho budoucí rodině fungovaly, jako

v této, byl by spokojen. „*Pokud by si všechny strany vyhovovaly a nedělaly si naschvály, a pokud by se snesly charakterově i s mojí budoucí partnerkou, tak proč ne. Kdyby ty všechny vztahy byly jako v naší rodině, tak v tom nevidím problém.*“

Co se týká porovnání s kamarády, kteří s prarodiči nežijí, má pocit, že na rozdíl od nich je více ohleduplný a dokáže se vžít do situace starých lidí. Podle Šimona je to hlavně tím, že jsou zde dobré vzájemné vztahy.

4.3.5 Petr (vnuk, 19 let)

Stěžování babičky

Je také rád, že zde může bydlet. Měl díky tomu možnost se setkat se starší generací, může poznat jejich mentalitu, zásady, zvyky a učit se přizpůsobovat. Zvláštní negativa nevidí. Občas babička mluví stále o tom, co bylo před padesáti lety, což je náročné poslouchat, ale chápe, že se babička potřebuje vyprávět. „*Vesměs je to pozitivní, je zde někdy pár výkyvů, kdy děda neslyší a babička pořád dokola vypráví, co se stalo před padesáti lety. Přestává to být sranda, když ten příběh člověk slyší už desetkrát za den a už ví, jak to dopadne.*“

Podle Petra je dobře, že prarodiče s nimi bydlí. „*Tyhle dva by se pořád hádali. Babička ventiluje, to co udělal děda. A děda ventiluje, to co udělala babička. Jsou rádi, že se mohou někomu vyzpovídat.*“

Chápe všechny generace

Díky tomuto žití, má oproti svým spolužákům, bližší vztah k prarodičům. Zde jsou vztahy provázanější. Nepreferuje jen jednu generaci, ale nejlepší je pro něj zlatá střední cesta, nikoho nevylučuje.

Pokud by byly prostředky, nebrání se žít v dospělosti s rodiči. Podmínkou však musí být oddělená kuchyň. „*Když by na to byly prostředky, tzn. dům uzpůsobený na tento způsob žití, protože v jedné domácnosti, v jedné kuchyni bych to asi nepřežil. Pokud by to bylo tak, jako máme stávající stav my, oddělené domácnosti, tak žádný problém.*“

4.3.6 Jarmila (babička)

Strach z odchodu dcery

Díky tomu, že vlastnili větší dům, počítala nějak s tím, že zde bude někdo bydlet. Měla strach, že se jí dcera odstěhuje do Německa, ta ji však uklidnila, že zde chce zůstat. Dům

potřeboval projít velkými opravami, proto byla ráda, že se toho zhostila dcera se zetěm. Se zetěm vychází velmi dobře, přijala ho za syna. „*Anna nějak už od prvopočátku říkala, asi budu doma. Koukala, jak brácha má postaveno, a říkala si, kdybych takový domek měla, tak by se mi to líbilo. A když začala chodit s Jakubem, tak jsem docela s úděsem řekla, ty půjdeš do Německa? A ona řekla ne, Jakub půjde sem. Přivítala jsem to s povděkem, že k nám Jakub chtěl jít. A přijala jsem ho jako syna.*“

Co se týká negativ, nevidí skoro žádné, spíše pozitiva. Je ráda, že mohla vidět děti vyrůstat. Navzájem si pomáhají. Když dcera potřebovala pomoc například pohlídat děti, pomohla. (Zde si můžeme všimnout menší nesrovnalosti mezi tím, co říká dcera a co matka. Dcera viděla v této rovině nedostačující pomoc.)

Nezasahuje do dění rodiny

Babička se snaží mladé rodině nezasahovat do jejich plánu, pokud chtějí na domě něco změnit, nebrání jim. Neprosazuje za každou cenu svou pravdu, nechává to na rozhodnutí dcery. „*Naprosto bych jim nebránila, kdyby řekli, tohle si předěláme, tohle uděláme jinak.*“

To, že to funguje, vidí, stejně jako ostatní členové, ve výši inteligence členů rodiny. Je také podstatné, z jaké rodiny vyšel manžel dcery. Ten byl vychováván k respektu ke stáří i její dcera byla zvyklá jezdit za babičkou.

Na soužití by nic neměnila. Nelituje, že takto žijí. „*My máme zařízený byt takový menší, pro nás dva úplně v pohodě. Můžu si vařit sama, můžeme jít k nim na oběd. Když něco slavíme, tak můžeme jít k nim nebo oni k nám. Takže já bych nic neměnila.*“

Všem by přála takovou pohodu

Byla by velmi ráda, kdyby takto mohla žít ještě dlouho. Nic by na tom neměnila. „*Přála bych všem mladým i těm starým, aby to soužití a takovou tu pohodu měli, protože my jsme nebyli ochuzeni o ty vnoučata, v něčem řeknou, ale babi prosím tě, ale já si myslím, že si na nás nenaříkají.*“

4.3.7 František (dědeček)

Pro syna postavil novostavbu a dcera zůstala doma. Dům upravili tak, aby vyhovoval oběma rodinám.

Důležitý respekt

Společný život podle dědečka vyhovuje oběma rodinám, navzájem se snaží respektovat, denně se stýkají a snaží si vyhovět. Nevidí, že by vznikaly nějaké problémy či konflikty. Snaží si nějakým způsobem navzájem vypomáhat. Plus vidí v rodinných výletech a částečné zapojování prarodičů do chodu domácnosti mladé rodiny. Problémy se snaží řešit každá rodina zvlášť. Proto, aby nevznikaly konflikty je důležitý, podle Františka, respekt a smysl pro žití v takové rodině. *„Nejsou sebemenší problémy. Respektujeme jeden druhého, zásadně se nepleteme do života té mladé rodiny. A žijeme si svým způsobem. Co se týká výpomoci, co je potřeba, se udělá.“*

Ve vícegenerační rodině vidí velké plus pro staré lidi. Pokud jeden z manželů zůstane sám, musel by do domova pro seniory, takhle se o něj postará rodina, která mu doslouží.

„Rozhodně tenhle způsob, pokud si v rodině navzájem vyhoví a každý žije samostatně a respektují se, tak je to ideální. Tady žijeme každá rodině samostatně. Horší by bylo, kdyby to bylo přímo v rodině.“

František jim vypomáhá například topením, které prý údajně mladí uvítají. Má čas, proč by to neudělal.

4.3.8 Shrnutí

Následující rodina si na život ve vícegeneračním soužití nestěžuje. Je to dané také tím, že jsou prarodiče ještě soběstační a nepotřebují zvláštní pomoc. Ačkoliv drobné rozpory v rozhovorech byly, na podstatných věcech se členové shodli. Výhodou je, že otec Anny má možnost navštěvovat zahradu svého syna, který má zemědělství, tudíž většinu času tráví tam. Kdyby měl být pouze doma, mohl by obtížně vyplňovat svůj volný čas, pak by nějaké konflikty nastávat mohly.

Na důvodech fungování soužití se většina členů shodla. Hlavní důvod vidí v inteligenci příslušníků rodiny. Důležité také je, aby rodina měla vlastní kuchyň a hlavně vzájemný respekt.

Na děti má soužití s babičkou a dědečkem opravdu dobrý vliv, neměly potřebu se rozpovídat, jelikož jim to přijde jako přirozené a hlavně bezproblémové. Do budoucna by všechny děti byly ochotné se o své rodiče postarat.

Otázkou v této rodině je, jak se soužití mezi členy změní, až nastane nějaký závažný problém, například pokud se staří rodiče stanou nesoběstačnými. A Anna bude muset ke svým domácím pracím přidat ještě péči o rodiče.

Překvapivé také bylo, když při rozhovoru přišla maminka Anny do jejího obývacího pokoje bez zaklepání. Zde je vidět, že obě rodiny mají opravdu velmi otevřený vztah. A když jsou domy částečně oddělené, spíše fungují jako jeden velký rodinný dům. Na Anně nebylo vidět, že by jí to nějakým způsobem vadilo.

4.4 Rodina B

Rodina B žila s babičkou tři roky, babička byla velmi mentálně čilá, i když jí bylo devadesát jedna let. S rodinou žila do svého úrazu, kdy musela být odvezena na ARO, kde bohužel také zemřela. Pečující osobou zde byla dcera, která se po celou dobu o svoji maminku starala, ačkoliv byla po mentální stránce svěží, zvýšenou péči potřebovala z důvodu snížené pohybové schopnosti. Ze začátku se pohybovala pomocí dvou francouzských holí, později už většinou na vozíku.

Rodina žije na malém městě v rodinném domě s velkou zahradou. Aby tam babička mohla žít, musela rodina udělat z jídelní místnosti pokoj, kde babička mohla bydlet. Jídelní místnost je dále propojena s obývacím pokojem a s kuchyní, která však byla oddělena od pokoje babičky pouze zašupovacími dveřmi. Babička tedy žila přímo v centru dění celé rodiny. Babička takřka obývala dva pokoje, hlavně obývací, kde byla i televize a bylo to jediné místo, kde si rodina mohla na chvíli odpočinout. To časem byl problém, jelikož babička chodila dříve spát nebo se chtěla koukat na jiný program než ostatní členové.

V rodině žila babička, její dcera s manželem a dospělými dětmi. Vnuk babičky studoval vysokou školu, tudíž doma moc nepobýval, vnučka sice již pracuje, ale doma žije stále. Dcera pracovala jako asistentka handicapovaného chlapce ve škole, avšak kvůli své matce práci opustila a na plný úvazek se starala o ni. Manžel dcery je inženýr a pracuje na vedoucí pozici. Rozhovor proběhl pouze s vnučkou. Vnuk už je ženatý a bydlí přes osmdesát kilometrů od domova.

4.4.1 Šárka (dcera a pečující osoba)

Vzala si maminku k sobě

Důvod, proč si Šárka vzala maminku domů byl fakt, že k tomu byla vychovávána. Její maminka se starala o svého handicapovaného bratra, takže v tom i vyrůstala. Maminka před tím, než přišla bydlet k Šárce, bydlela u bratra Šárky, ale tam už dále nemohla být, protože se nyní začal starat o svoji tchýni. A o dvě nesoběstačné osoby by se jeho manželka nedokázala postarat, proto si maminku Šárka vzala k sobě.

Tím, že i manžel byl vychováván ve stejném duchu a svoji tchýni měl rád, nebyl pro něj problém přistoupit na to, že se o ni budou starat. Výhodou ovšem bylo, že babička byla

po psychické stránce vitální, kdyby to bylo naopak a ona by byla dementní, bylo by to podle Šárky horší.

„Pozitivum je, že se člověk naučí vcítit se do stáří, vcítit se do bezmocnosti toho druhého, když je odkázán z plné síly na pomoc a přijmout pomoc toho druhého. Vždycky nemůže být všechno tak, jak by si člověk přál. Musí se to podvolit tomu stáří. Tím je rodina svým způsobem omezená. Tam zase záleží na tom, v jakém partnerském vztahu žijeme, můj manžel byl natolik tolerantní a ohleduplný, že i toto soužití, s tím stářím, dokázal přijmout a brát. Kdyby on to nedokázal a nechtěl, tak by to nešlo.“

I když k babičce měli velmi pozitivní vztah a měli ji rádi, neobešlo se to občas bez konfliktů. Babička byla velmi silná osobnost a tolerovala některé věci jen do určité míry. Občas nastal konflikt mezi babičkou a zetěm, když on to chtěl jinak než ona.

Málo soukromí

Největší problém byl však v nedostatku soukromí. Tím, že rodina měla babičku přímo vedle kuchyně, v jídelně, byl problém najít prostor na odpočinek. Rodina musela omezit návštěvy, jelikož si je neměla skoro kam přivést, aby mohla nerušeně mluvit. Také musela hodně omezit volný čas. Babička byla na Šárku velmi fixovaná a většinu, i těch nejmenších úkonů (připravit jídlo, rozestlat postel), chtěla jen od ní, což značně Šárce komplikovalo čas, když chtěla například někam odjet.

Stát nepomáhá

Avšak jako největší negativum vidí Šárka v nedostatečné pomoci od státu. *„Náš stát nedokáže ohodnotit, když se někdo rozhodne pro toto, nedokáže ohodnotit a podpořit rodiny, které se rozhodnou dosloužit a udělat to stáří příjemnější. A to je nejvíc negativní.“* Rodina kromě příspěvků na péči nevyužívala žádných služeb, jelikož poblíž místa bydliště nejsou k dispozici, což vidí Šárka opět jako velké mínus. Když potřebovala někam odejít, musela nejprve zajistit někoho ze známých, kdo babičku pohlídá.

Jak Šárka vypověděla, celá rodina se musí přizpůsobit starému člověku, musí něco obětovat. Musí zvažovat každý krok, který chce udělat. Můžu jít k doktorovi nebo jet na výlet a nechat babičku samotnou doma? Najdu pro ni pohlídaní na dnešní odpoledne?

Tolerantní manžel a děti

Soužití podle jejích pocitů fungovalo, ale to hlavně díky podpoře a toleranci manžela a dětí. Ví, že si museli uvědomit, že nejsou na prvním místě a každý musel ze svých požadavků slevit. Péči o maminku zvládla hlavně díky manželovi.

Dnes toho vůbec nelituje, že zde maminku měla, naopak kdyby se měla rozhodovat znovu, vzala by si k sobě maminku už dříve. Je také připravena postarat se i o rodiče svého manžela, kdyby to bylo potřeba. Díky této zkušenosti však neodsuzuje nikoho, kdo řekne, že se nemůže o své rodiče postarat a dá je do ústavu.

Žít nejdéle sama

Do budoucna by chtěla žít co nejdéle sama, třeba aby jí někdo přišel navštívit, ale chtěla by se o sebe postarat sama. Využívat třeba pečovatelských služeb, ale mít svůj denní rytmus. Chápe, jak je v dnešní době těžké sehnat práci a uživit rodinu a do toho si vzít ještě seniora je opravdu náročné. Na druhé straně, díky své práci v domově pro seniory vidí, v jakém stavu ústavy jsou. Podle ní jsou to jen domovy na čekání na smrt.

„Rodiny začínají žít svůj vlastní život a začnou mít svoje problémy. A v dnešní době sehnat zaměstnání a uživit rodinu je tak silný, že udělat to, že si vezmou stáří domů, by třeba chtěli, ale z finančních prostředků je to nemožné. Jestli se něco nezmění v našem státě, tak se budou plnit domovy na čekání na smrt. I kdyby byl člověk vychovaný, jak nejlépe by chtěl, tak to těm rodičům nebude moc dopřát, aby se o ně mohl postarat jako to bylo v minulosti.“

4.4.2 Ondřej (manžel pečující osoby)

Tchýni měl rád

Neměl problémy začít žít se svojí tchýní, podle jeho slov ji měl rád, a tak si žití dokázal představit. Díky tomu, že i přes vysoký věk byla babička velmi vitální, mohl se na ni obrátit s jakýmkoliv problémem a ona mu poradila.

Chybělo soukromí

Největší negativum však vidí ve ztrátě soukromí. *„Měli jsme méně soukromí, ať už já s manželkou nebo soukromí, když nás někdo navštívil. Babička totiž hned ožila a zapojovala se do hovoru a někdy jsem si říkal, jestli ta dotyčná přišla za námi nebo za babičkou.“*

Problém nastal třeba i při sledování televize, jelikož byla Ondřejova tchýně v jídelně, která je propojena s obývacím pokojem, museli se na programu shodnout. Většinou to řídila právě babička. Ondřej z úcty k ní většinou ustoupil a nechtěl zbytečně vyvolávat konflikty.

Svědci stárnutí

To, že to soužití fungovalo, vidí hlavně ve své toleranci. Je rád, že to nijak nepoznamenalo jeho manželství. Sice se babička občas vnucovala, ale měla i dobré názory. Myslí si, že dnešní mladá generace je odtržena od stáří, kdežto oni viděli jak stárne. Vůbec nelituje rozhodnutí, které udělali. Sice si mysleli, že babička bude žít vedle v chalupě, ale nakonec to dopadlo jinak. Do budoucna by chtěl, aby děti žily spíše samy, třeba jen kousek od něho, aby mohl pohlídat vnučata. Je si vědom náročnosti vícegeneračního soužití.

4.4.3 Barbora (vnučka, 25 let)

Babička radila

Byla ráda, že zde s babičkou mohla bydlet. Výhodu toho bylo, že ji mohla potkávat a být s ní v kontaktu každý den. Díky tomu mohla pochopit občas nepochopitelné názory starých lidí. Na druhou stranu tím, že babička byla po psychické stránce velmi svěží, mohla někdy svými názory poradit.

Negativum viděla, jako ostatní členové rodiny, v nedostatku soukromí. Občas nechápala, proč se nějaké úkony musí dělat v takovém sledu, jaký chtěla babička. „*Muselo být vše dělaný tak, jak ona chtěla, třeba postupně rozestlat postel, zatáhnout závěsy, a tak prostě podle ní. Někdy mě to přišlo zbytečný, ale kdyby se to neudělalo podle ní, tak by bylo zle. Negativum vidím hlavně v tom, že maminka neměla tolik volného času, mě osobně to zas tolik neomezovalo.*“

Velká tolerance tatínka

Občas ji vadilo, že o některých věcech rozhodovala babička. Např.: na co se budou dívat v televizi. Avšak díky toleranci všech členů, obzvláště jejího otce, se to dalo zvládnout a soužití fungovalo. „*Tolerance tatky byla nejdůležitější, nastěhovat si tchýni do baráku, do obývacího pokoje mezi dvě televize to teda klobouk dolů. A tolerance maminky a nás samozřejmě.*“ Vidí, že to rodiče stmelilo, pro ni je to zkušenost. Avšak přiznává, že je rozdíl, jestli je ten starý člověk dementní nebo psychicky zdravý. Barbory rodina měla možnost si popovídat s psychicky zdravou inteligentní ženou.

Vyčerpanost maminky

Barbora však v rozhovoru řekla, že občas konflikty byly. A to hlavně když její maminka byla již vyčerpaná a na babičku našťvaná a nechtěla to rodině říct. Pak přišly situace, kdy si to vybíjela na nich. Ale chápe to, jelikož to bylo náročné.

Pohled na stáří jí to nijak nezměnilo. Už dříve chodila, jako brigádnice pracovat do ústavu sociální péče pro tělesně postižené, tudíž se stářím již konfrontována byla. Lituje je, ale na druhou stranu říká, že by se jim nemělo tolik posluhovat.

Do budoucna pokud bude mít podmínky, finanční i bytové, a bude s tím souhlasit i partner, nebude jí dělat problém se o rodiče postarat. Pokud však nebudou podmínky pro takové žití, bude je alespoň často navštěvovat.

4.4.4 Shrnutí

Většina členů se na podstatných věcech shodla. Hlavní důvod toho, že takto žili je výchova rodičů, kteří byli vychováváni k úctě ke stáří. Důležitým faktorem byl i vzájemný vztah, který mezi členy rodiny byl.

To, že babička byla po psychické stránce vitální, na jednu stranu žití s ní zjednodušovalo, na druhou však ztěžovalo. Ať už se jednalo o přesné postupy při určitých úkonech, jak zmiňovala Barbora, nebo při užívání léků. Babička studovala všechny příbalové letáky od léků, které jí lékař předepsal. Při užívání byla velmi pečlivá, aby nějaký nebrala moc často a nepřekročila dávkování, avšak nikdy nepřihlédla ke svému konkrétnímu zdravotnímu stavu, proto radši někdy trpěla bolestmi, aby náhodou nepřekročila povolenou dávku. Když v letáku bylo napsáno, že lék se má vzít půl hodiny před jídlem, tak si ho opravdu vzala půl hodiny před jídlem. Tyto občas maličkosti stěžovali rodině, a obzvlášť Šárce, skloubení starosti o maminku plus svoje povinnosti.

Největší problémem pro rodinu byl však nedostatek soukromí, kvůli uzpůsobení bydlení pro babičku. Návštěvy, které musela rodina omezit či svůj volný čas. Avšak tím, že k ní měli výborný vztah, se to dalo zvládnout. Pozitivum bylo právě to, že babička byla po psychické stránce vitální. Shodli se, že soužití by nemohlo fungovat bez tolerance, kterou všichni členové rodiny chovali k babičce.

4.5 Rodina C

Rodina C žije v rodinném domě v bývalém okresním městě, kde se čtyři roky starali o babičku s Alzheimerovou chorobou. Pečující osobou byla dcera staré maminky, která je vystudovanou lékařkou. Manžel má také vysokoškolské vzdělání. V domě žijí celkem čtyři děti, avšak dvě již pracují v Praze. Rozhovor proběhl pouze s dvěma dětmi. Ostatní byly zrovna mimo domov.

Před tím než si vzali maminku k sobě do domu, tak se ještě půl roku starali o maminku z manželovy strany, která však byla mentálně velmi vitální, pouze po pohybové stránce strádala. Pár měsíců obě staré ženy bydlely v domě společně, ale tento stav by nevydržel dlouhodobě.

Výzkum je zaměřen hlavně na období pečování o babičku trpící demencí. Babička bydlela ve společném domě s rodinou, ale měla svoje dva pokoje s kuchyňkou.

Rodině pomáhaly s babičkou pečovatelky, které se tam během dne střídaly. Babička nedávno zemřela a při rozhovoru bylo patrné, že pro její dceru je to stále velmi bolestivé a čerstvé.

4.5.1 Katka (dcera a pečující osoba)

Pečování o maminku ještě před nastěhováním do domácnosti

Maminku si do jejich města přivezli v roce 2001, nejprve nebydlela s nimi, ale měla pronajatý byt, kde žila. Ze začátku žádné vážné problémy nenastávaly, s postupem času se začal zdravotní stav zhoršovat. Katka tam musela docházet stále častěji, pomáhat jí s koupáním, ukládáním a s běžnými osobními činnostmi. Nakonec to došlo tak daleko, že tam musela docházet i pečovatelka, která se o ni starala celé dopoledne. Kvůli nešťastné náhodě a hlavně díky jejímu zdravotnímu stavu si zlomila nohu v krčku, po operaci se její zdravotní stav natolik zhoršil, že si ji museli vzít k sobě do domu.

Rozhodování jednoduché

Jak Katka vypověděla, velkou oporou jí byl hlavně její manžel, který ji v každém jejím rozhodnutí podporoval i v tom, aby si vzala maminku domů. Uznává, že rozhodování bylo jednodušší, protože ještě nevěděli, co je čeká. „*Cokoliv se týkalo péče o rodiče, tak jsme to vždy s manželem konzultovali, takže to bylo po společném rozhodnutí, on s tím souhlasil,*

říkal ano jsi dcera, o maminku se bude potřeba postarat. Ovšem tyto rozhodnutí nejsou ovlivněny tou následnou zkušeností, která po tom přijde.“

Nedostatečné plnění role babičky

Vztah, který k babičce měli, byl hodně ovlivněn předešlým vzájemným vztahem. Babička je v době její aktivity téměř nenavštěvovala, spíš párkrát do roka. V rodině její role babičky moc nefungovala. To byl také důvod toho, že k ní neměli vytvořený hlubší vztah. Když si ji do domu přivezli, začali ho teprve budovat. Porovnávala to se svojí tchýní, o kterou se také na čas starala, s kterou byla rodina v neustálém kontaktu. Zde byl vztah hlubší i děti jí braly lépe. Katka se přiznala, že mnoho věcí dělala z povinnosti a z uvědomění, že je její dcera.

Děti a manžel až na druhém místě

Chtěla by se na prvním místě věnovat manželovi a dětem, bohužel však v tomto případě se musela věnovat nejprve své mamince. „Je to logické, vždycky se potřeby rodiny odvíjejí od nejslabšího článku, tzn. ten nejslabší článek vždycky je na prvním místě, ale toto byl, dalo by se říct, uměle implantovaný slabý článek, který s námi nežil celou tu dobu, jiný je, když stárnou rodiče v blízkosti dětí, kde funguje pravidelně ten vztah.“

Nejvíce jí mrzí, že musela obětovat vztah k manželovi a k dětem. Sice měla k dispozici pečovatelky, ale to jen po dobu všedních dní. O víkendu se o ni starala sama a zrovna víkend bylo období, kdy se všichni členové rodiny sešli. Chtěla být k dispozici dětem více. Obávala se, aby tento způsob života jejich rodinu nerozdělil.

Jako hlavní pozitivum vidí v tom, že si dokázala uvědomit, na čem všem musí ještě zapracovat, aby dokázala dnes a denně se svojí maminkou být. Musela na sobě neustále pracovat. Pozitivní vliv na rodinu nemělo pečování žádný.

Pečovatelky v domě = ztráta soukromí

Co se týká soukromí, výhodu viděla v tom, že maminka měla vlastní pokoj a kuchyňku, která tam byla přistavěna před nastěhováním její tchýně. Avšak soukromí stejně postrádala. V domě se střídalo mnoho pečovatelek, které si navzájem vyměňovaly klíče od domu. To brala celkem těžce. *„Tady se střídalo asi deset pečovatelek, ty klíče putovaly. Takhle, nebylo to snad tak vyhraněné, protože jsme měli pro maminku udělanou místnost s kuchyňkou, takže to byla samostatná garsonka, takže se naše domácnosti nemusely*

vlastně potkávat. Nic méně, s tím vstupem té pečovatelky do domu jsem měla pocit, že někdo tady stále je, kdo do té rodiny nepatří.“

Stát dostatečně nepodporuje

Ačkoliv využívala pomoc pečovatelek, připouští, že stát nedostatečně podporuje rodiny, které se rozhodnou postarat o nemohoucího člověk či starého člověka. *„Nejsou vytvořeny dostatečné podmínky pro pečující osobu.“* Párkrát využila charitní stacionář v jejich městě, když musela na pár dní odjet. Avšak, když si ji brala zpět, zdravotní stav maminky byl zhoršen. Snad za to nemohla péče ve stacionáři, ale to období po tom bylo pro ni o hodně náročnější.

Další službu, kterou využila, bylo dočasné umístění maminky v domově pro seniory, kde měla péči zařízenou duplicitně. Za maminkou tam docházela ještě pečovatelka, na kterou byla zvyklá. Každé odpoledne tam přicházela zase Katka.

Tím, že rodina nebyla tolik sžitá, soužití příliš nefungovalo. Souvisí s tím také zdravotní stav babičky.

Sílu ji dával manžel

Katka sílu nacházela ve vědomí, že na to není sama. A věřila, že by na ní nebylo naloženo více, než sama zvládne. Váží si velmi manžela, že při ní stál a podporoval ji.

Nelituje, jak se rozhodla a doufá, že vše dělala správně. *„Necítím žádné výčitky svědomí, že bych něco mohla udělat lépe. Snad to bylo dobře, že jsem to tak dělala. Asi já se svou povahou bych to udělala znovu.“*

Do budoucna by nechtěla, aby se někdy děti musely tak těžce rozhodovat jako ona, zda se o ni budou starat nebo ne. Zda mají dát přednost dětem nebo rodičům. Toužila by zůstat doma, ale ne za cenu, že by byla pečující rodina postavena před takové dilema.

4.5.2 Vojtěch (manžel pečující osoby)

Samozřejmost se postarat

První jeho reakce na informaci, že se budou starat o babičku s demencí byla, že nevěděl vůbec, co ho čeká, bral to tedy jako samozřejmost. Od první chvíle s babičkou se jim změnil jejich styl života. Vše se točilo kolem postižené osoby.

Chyběl vztah

Výhodu vidí v tom, že mají dům, který se dal přizpůsobit na vícegenerační žití, kde nejprve bydlela jeho maminka, chvíli obě, a pak už jen jeho tchyně. Soužití těchto dvou žen nebylo možné, jelikož jeho maminka, ačkoliv byla starší, byla velmi mentálně svěží, kdežto tchyně trpěla demencí. O jeho maminku se začala starat jeho sestra. Uznává, stejně jako jeho manželka, že je důležité, aby byl vytvořen vztah mezi členy rodiny. S jeho matkou byl vztah perfektní, protože plnila roli babičky. Vytvářela zázemí pro jejich děti a celá rodina přirozeně stárá s ní. Kdežto u jeho tchyně to bylo jiné, ona byla dlouho aktivní žena a děti neměly možnost se s ní sžít jako s babičkou. *„Já považuji za největší problém, když ty mezigenerační vztahy neplynou přirozeným způsobem a kontinuálně. Člověk musí mít nabitý baterky. Když s tím člověkem žije, a také s ním něco prožil, a je vděčný za to, že v určité etapě života mohl té rodině něco poskytnout, tak i ta rodina to nějakým způsobem v tom mezigeneračním běhu života vrací. Jestli ty baterky nejsou nabité a dělá vlastně tu službu více méně z povinnosti, tak je to pochopitelně o to těžší.“*

Role si v té rodině rozdělily. On musel vydělávat peníze a manželka byla dvacet čtyři hodin v práci u své maminky. Přiznává, že si nedokáže představit, že by to trvalo déle než čtyři roky. I když se snažili využívat sdílenou péči, stejně to bylo velmi náročné.

Stát dostatečně neplní funkci pomáhajícího

Shodují se se svou ženou, že stát dostatečně nepomáhá pečujícím rodinám. Podle něj by měla být sdílená péče širší a přizpůsobená na konkrétní situaci rodiny a na míru potřeb rodiny. *„Pomoc tady nějaká je, to bezesporu, ale určitě by bylo zapotřebí té pomoci více, myslím té cílené. Nestačí přiznat příspěvek na péči, ale musí být v dosahu poskytovatele té služby, kterou ta rodina potřebuje. A to ne vždy se podaří. Nestačí tomu seniorovi přinést oběd, nestačí, aby pečovatelka přišla a natřásla mu polštář, přebalila, ale je právě potřeba s tím seniorem pracovat, aby se dostal ven, prostě aby měl další podněty. Podle mého soudu je co zlepšovat.“*

Velký problém vidí v nedostatečné podpoře státu po uplynutí péče o seniora. Lidé většinou ztratí kontakt s původní profesí, jsou pak na úřadu práce, což se pochopitelně promítne i do výše důchodu.

Péče o takto nemocného člověka vyčerpává, z tohoto důvodu často v rodině vznikaly konflikty. Kombinace dospívajících dětí a dementního člověka byla podle Vojtěcha občas náročná. Člověk tím ztrácí část své energie.

Pečování rodinu značně vyčerpalo

Výhodu vidí v tom, že jejich manželství bylo pevné a fungující. Kdyby bylo trochu narušené, tak přiznává, že by asi nevydrželo. Celkové soužití fungovalo z pohledu pečovatelského výborně, je přesvědčen, že o babičku bylo postaráno, jak nejlépe to šlo. Na druhou stranu ale vidí, jak je to vyčerpalo a její odchod z tohoto světa vidí jako vysvobození nejen pro ně, ale i pro ni. Nelituje toho, že si sem tchýni vzal. Jiné možnosti také prý neměl, buď si ji vzít do domácnosti, nebo ji dát do ústavu. Podle něj tady chybí zlatá střední cesta.

Chybí zlatá střední cesta

„Toho člověka můžeš dát do ústavu, do nějakého lidojemu, a nebo si ho nechat doma, tady zatím nějaká ta zlatá střední cesta není. Kdyby tady byla možnost, dát ho na chvíli do respitní péče, ale opravdu kvalitní, aby ses ve svém důsledku nepotrestal. Jestliže tam toho člověka dáš a on se ti vrátí proležený, vrátí se zanedbaný, úplně rozhozený, dekompenzovaný, tak si pak říkáš, proč jsem ho tam dával, když pak nesu ty následky. A než ho dostanu do normálního stavu, tak mě to stojí víc námahy, než kdybych ho tam vůbec nedal.“

4.5.3 Tereza (vnučka, 19 let)

Zhoršování nemoci = zhoršování vztahu

Přiznává, že byl rozdíl v tom, když přišla na začátku, a pak na konci. Ze začátku to byla babička, s kterou si mohla popovídat. Tím jak se zhoršovala nemoc, bylo to daleko obtížnější. *„Když k nám přišla, tak byla ještě taková pravá babička, občas nás pohlídala tak jsme k ní trošku nějaký ten vztah měli. I myšlení měla v pořádku, mohli jsme se s ní bavit, takže ze začátku to bylo fajn. Ani mamince to ze začátku nedělo problémy. Ale potom to už bylo horší, babička onemocněla a stala se nemohoucí. Potom to byla spíš taková překážka.“*

Chod domácnosti se přizpůsobil babičce

Chod rodiny se přizpůsobil babičce a ona musela omezit třeba návštěvy nebo musela být potichu proto, aby babičku nerušila a třeba nevzbudila. Velké negativum viděla v tom, že maminka neměla čas, jak na svoje věci, tak i na ně. Maminka se musela věnovat celou dobu babičce a jim to ubíralo společný čas, který mohli trávit jako rodina.

Získala respekt ke stáří

Na druhou stranu je však ráda, že se díky tomu naučili navzájem respektovat. A naučila se žít v takovém soužití. Sice nastávaly i konflikty, když se třeba rodiče hádali a bylo v rodině napětí. Jak tvrdí Tereza, bylo to hlavně z maminciny vyčerpanosti.

Stejně jako její rodiče vypověděla, že k babičce neměla utvořený žádný velký vztah, což byl důvod toho, že i to soužití brala hůře, než kdyby byl utvořen vzájemný kvalitní vztah.

Podle Terezy je díky této zkušenosti soucitnější ke starým lidem, nechápe, jak někdo může dát rodiče do domova pro seniory. *„Já nemůžu pochopit, jak prostě, pokud ten vztah rodiče a dítě dobře fungoval, tak jak jsou ty děti schopný je dát někam osamocený do domova důchodců a jezdit si tam jenom pro důchody. Tohle mi přijde strašně smutný, když tady vidím, že to jde, když se chce.“*

V budoucnu by chtěla žít nejprve sama se svou rodinou, ale stejně blízko u rodičů. Pokud uvidí, že potřebují pomoc, nebude ji dělat problém se o ně postarat.

4.5.4 Michal (vnuk, 29 let)

Spíš žije v Praze

Jeho odpovědi jsou ovlivněny částečně tím, že přes týden je v Praze a domů jezdí jen na víkendy. Stejně jako jeho sestra přiznává, že se vzájemný vztah zhoršil se změnou babiččina zdravotního stavu, soužití začalo být více složitější.

Postrádal více společného času

Tím, jak byla jeho maminka zaneprázdněná péčí o babičku, neměla čas již na nic jiného. Mrzelo ho, že si nemohli spolu více popovídat a trávit více času společně. Bylo znát, jak je maminka vyčerpaná, a tím bylo v rodině občas určité napětí. Jako velké negativum vidí, že rodina nemohla samotně fungovat. *„Na mě to negativní dopad nemělo, ale zprostředkovaně přes tu maminku, která se v podstatě o babičku starala. Samozřejmě, bylo cítit určité napětí, kdy maminka byla vyčerpaná. A tím pak bylo v podstatě celé společné fungování tím poznamenáno.“*

Připraven na stáří

Avšak jako klad uvedl, že díky tomuto soužití měl možnost se na tento stav stáří připravit. *„V životě každého člověka přijde stáří, kdy už všechno nefunguje tak, jak má a*

asi je zbytečné před tím zavírat oči. Viděl jsem tuhle fázi, měl jsem možnost se s ní setkat dřív, než s ní budu konfrontován až se do této fáze dostanou moji rodiče. Určitě to byla pro mě nějaká zkušenost.“

Dobrá vliv na děti

Myslí si, že na děti to má dobrý vliv, když mohou žít se starým člověkem. Mohou vidět to stáří. A podle jeho názoru, pokud rodiče dají babičku do domova pro seniory a děti to vidí, velká je pravděpodobnost, že to děti udělají v budoucnu svým rodičům také. Pokud je však starý člověk v rodině, děti se naučí o starého člověka postarat. Do budoucna by nechtěl, aby jeho rodiče žili někde sami, a dokáže si představit, že by se o ně postaral.

„Co tě nezabije, to tě posílí. Byl to poměrně velký šok, i když to postupovalo pozvolna a byla to i velká zátěž.“

4.5.5 Shrnutí

Pro tuto rodinu bylo soužití obzvlášť náročné, a to hlavně z důvodu, že neměli k babičce vytvořené citové pouto. Většinou to brali jako určitou povinnost se o příbuzného postarat. Největší negativum viděli v tom, že nemohou spolu trávit volné dny. Mrzelo je, že rodina strádala. Nevíce dcera staré maminky brala odcizení od dětí a manžela jako velkou ztrátu. Kvůli značné vyčerpanosti docházelo v rodině ke vzájemným neshodám a atmosféra v rodině byla občas velmi napjatá.

Manželé se také shodli na faktu, že stát nedostatečně podporuje pečující rodiny. I když smrt babičky byla těžká, brali ji jako vysvobození pro obě strany. Pro oba manžele zde chybí kvalitnější sdílená péče, která bude pracovat přímo na míru té dané rodiny a její situace. Dále pak nebyli spokojeni s respitní péčí, která spíše babičce přitížila, a tím se následně zkomplikoval i život pečujících. Tím, že využívali pomoci pečovatelek, ztratili část soukromí, jelikož byl každý den v domě někdo cizí.

Obě děti vypověděly, že se v budoucnu, pokud to bude potřeba, o svoje rodiče postarají. I přesto že viděly, jak je náročná práce s nesoběstačným a dementním člověkem.

4.6 Diskuse

V úvodu výzkumné části bylo stanoveno těchto pět výzkumných otázek, na které měla práce odpovědět.

- Proč se v dnešní době lidé rozhodnou pro vícegenerační soužití?
- Jak může soužití s prarodiči ovlivnit manželství?
- Jaký výchovný vliv má toto soužití na děti v rodině?
- Jaké jsou důsledky vícegeneračního soužití?
- Pomáhá nějakým způsobem stát rodinám, které se rozhodnou starat se o seniora?

Nyní budou v závěru zodpovězeny.

Proč se v dnešní době lidé rozhodnou pro vícegenerační soužití?

Nejčastější důvod je, že se rozhodnou postarat o nesoběstačného či nemocného starého rodiče. Pokud jsou vychováni k úctě ke stáří a mají finanční a bytové podmínky, raději volí volbu vzít si prarodiče domů, než jej umístit do ústavu. Z toho důvodu rodina B a C začala žít se svým stárnoucím rodičem. Byla pro ně samozřejmost, v našem případě o maminku, se postarat. Rozdíl byl v tom, že rodina C se o starou maminku starala spíše z povinnosti. Rodina B k mamince chovala určitý vřelý a láskyplný vztah, tudíž i rozhodování vzít si ji k sobě nebylo tak náročné.

První rodina žije s prarodičem stále, staří rodiče jsou ještě soběstační a důvod, proč se rozhodla mladá rodina pro vícegenerační soužití, byl existenční. Počítají s tím, že se o prarodiče budou starat, až nastane stejná situace jako v předchozích dvou rodinách. Zatím si však nedokáží představit, co takové pečování obnáší.

Zásadním společným znakem všech tří rodin je fakt, že pečující osobou je vždy dcera starého člověka, která většinou obětovala svoji práci, kariéru a zůstala doma. Nepatrný rozdíl je u dcery z první rodiny, kdy se stala ženou v domácnosti z vlastního přesvědčení a z potřeby věnovat se na sto procent svojí rodině, obzvlášť dětem.

Jak může soužití s prarodiči ovlivnit manželství?

Jak z výzkumu vyplývá, pokud je to manželství pevné a mezi členy rodiny je dobrý vztah, manželství nemusí být negativně zasáhnuto. Je však pravda, pokud je v rodině starý člověk, který je nemocný a vyžaduje zvýšenou péči, je manželství svým způsobem zanedbáváno.

Opět rodiny B a C mají podobný náhled na situaci oproti rodině A. V rodině A manžel figuruje opravdu jako živitel, čas strávený doma je minimální. Tudíž konflikty a neshody vyplývající ze soužití s tchýní a tchánem ho tolik nezasahují. On vidí výhodu v tom, že jeho manželka není doma osamocená a i částečně prarodiče dětem nahrazují to, na co on nemá čas.

Avšak dcery s nesoběstačným seniorem musely obětovat vztah k manželovi na úkor péče o rodiče. Vyčerpanost pečujících žen měla za následek hádky i manželské konflikty. Únava a uvědomění si, že na péči o starého člověka pomalu přestávají stačit, občas přinášela napětí v rodině, které se často ventilovalo k ostatním členům rodiny.

Ve všech třech rodinách se shodli na tom, že bez podpory partnera by soužití se seniorem nebylo možné. Partner však figuroval v rodině jako živitel, na přímé péči o prarodiče se nepodílel. Pečující ženy viděly podporu hlavně po psychické stránce. Ke kvalitnímu společnému soužití je důležitý vzájemný vztah všech členů rodiny. Nejdůležitější je však tolerance a pochopení. Pokud vztah ke starému člověku nebyl celý život pozitivně budován, je péče o něj spíše na úrovni potřeby a nutnosti. Zvláště poslední rodina si tímto stavem prošla, kdy si každý člen musel k babičce postupně utvářet vztah.

Manželé v rodině B se také shodli na tom, že to jejich manželství posílilo a jeden druhého si více váží.

Jaký výchovný vliv má toto soužití na děti v rodině?

Většinou vyšlo najevo, že pozitivní. I když nebyly v rodině vždy ideální vztahy se seniorem, děti se většinou shodly, že jsou rády, že mohou poznat stáří z blízka. Dokáží díky tomu lépe staré lidi chápat a částečně jim rozumí. V budoucnu by pro ně nebyl problém se postarat o svoje rodiče.

Děti pocházející z rodiny A, vidí více pozitiv ve vícegeneračním soužití. Je to také z důvodu, že život v nukleární rodině vlastně nepoznaly. Život, a posléze postarání se o starého člověka, vidí jako přirozené a normální. Je zde ovšem opět otázka, jak se mínění změní, až se prarodiče stanou nesoběstačnými.

V rodině B a C žijí dospělé děti, které mají na danou problematiku zralejší náhled a přišly již do kontaktu s nesoběstačným starým člověkem, i přesto by se o své rodiče do budoucna postaraly.

Nejmladší generace se shodla, že to však záleží i na existenčních podmínkách a hlavně na přístupu partnera. Pokud by partner nesouhlasil, neměli by dostatečné bytové či existenční podmínky, museli by hledat jiné řešení, jak se o rodiče postarat.

Díky tomu, že děti měly možnost vidět stárnutí a stáří zblízka, dokáží lépe pochopit starého člověka. Porozumět jeho náladám, chování i názorům. Nebojí si přijít k nim pro radu. Nedělá jim problém vyslechnout je a pomoci jim.

Jaké jsou důsledky vícegeneračního soužití?

Pokud se jedná o vícegenerační soužití, v kterém je nesoběstačný senior, důsledky jsou vždy takové, že jeden z manželů se musí zřeknout svého zaměstnání a stát se pečující osobou.

Dále se ztrácí do určité míry soukromí či čas na děti, které mohou po této stránce strádat. Avšak pokud je v rodině aktivní senior, může často dát mnohem více zkušeností dětem, než rodiče.

Z výzkumu je vidět značný rozdíl mezi rodinami, kde je soběstačný senior a kde již ne. První rodina je se soužitím velice spokojena, ačkoliv jsou zde drobné neshody, na rodinu nemají značný vliv. První rodina zatím nemusí řešit problémy týkající se zkombinování práce a péče o seniora. Ostatní dvě rodiny však tímto dilematem prošly. Oproti první rodině museli posunout svojí vlastní rodinu do pozadí a věnovat se prarodičům. Což obě rodiny braly jako největší negativum soužití. Pro rodinu C byl senior přítěž, kdežto první rodina bere přítomnost starého člověka jako velké pozitivum. Důvodem je fakt, že ještě neměla možnost poznat všechna úskalí staří.

Nejvíce společných znaků má rodina B a C. Obě se totiž naplno věnovaly nesoběstačnému prarodiči. Ať už se jednalo o soukromí či vztahy, které panovaly v rodině. Rodina B postrádala soukromí, protože babička s nimi žila přímo v domácnosti, a to v jídelní místnosti. Tudíž neměli takřka žádné soukromí. Rodina si mohla odpočinout pouze v ložnici či dětském pokoji. Kvůli propojení obývacího pokoje s pokojem babičky, byli nuceni přesunout jednu z televizí do ložnice, kde alespoň občas mohli relaxovat. Ale pouze večer, jelikož babička ráda věděla o každém kroku všech členů.

Rodina C postrádala také soukromí, ale z jiného důvodu. Důvodem bylo, že se v domě střídaly pečovatelky, tzn. naprosto cizí osoby.

Obě pečující ženy z rodiny C a B musely obětovat vztah k manželovi a dětem na úkor starého rodiče. Což obě nesly těžko a byla to pro ně nejtěžší ztráta. Oproti tomu ženě z rodiny A nahrazují rodiče do jisté míry vztah s manželem.

Názory rodičů na budoucnost se svými dětmi se do určité míry liší. Rodiče jsou značně ovlivněni situací, kterou prošli. Matka v rodině A by raději žila se svými dětmi. Představa, že by byla sama ji do jisté míry stresuje. Kdežto matky žijící v rodině B a C, které se staraly o starého člověka, uznávají, že je to velice náročné a nechtěly by, aby se jejich děti zříkaly rodiny, jako to udělaly ony.

Celkově soužití se starým člověkem má svým způsobem dobrý vliv na členy rodiny. Hlavní přínos všichni viděli v tom, že dokáží pochopit stáří, mohli s ním přijít do styku, tudíž jsou na něj lépe připraveni než ti, kteří tuto možnost neměli.

Všechny rodiny se také shodly, že nelitují rozhodnutí vícegeneračního soužití. I když někde a někdy problémy byly, berou to jako nejlepší rozhodnutí, které mohli udělat.

Pomáhá nějakým způsobem stát rodinám, které se rozhodnou starat se o seniora?

Stát se snaží nějakým způsobem ulehčit pomoc pečujícím rodinám, avšak jak z výzkumu vychází, značně nedostatečně. Stát má mezery, co se týče pečovatelských služeb, v ústavní péči, ale i v zabezpečení pečujících osob, které se přestaly po nějaké době o seniora starat, na trhu práce.

Rodiny B a C, které již byli konfrontováni s nesoběstačným rodičem, se shodly, že stát dostatečně nepodporuje rodiny, které se rozhodly dosloužit svým rodičům. Chybí jim zde kvalitní odlehčovací služba. Rodina B z důvodu místa bydliště nemá možnost tuto službu využívat, jelikož se nachází daleko od místa bydliště. V městě funguje pouze pečovatelská služba.

To rodina C využila odlehčovací službu, ale nebyla s ní spokojená. Babička se jim vrátila s horším zdravotním stavem.

Pečující žena z rodiny B také měla problémy navrátit se zpět na trh práce.

4.7 Závěr výzkumu

Rodiny, které žily s nesoběstačným starým rodičem, se v základních odpovědích shodovaly. Bylo také znát, že oběma pečujícími dcerám nedávno matky zemřely a oni se s tím učí teprve žít. Když jim byly pokládány otázky, na některé nedokázaly ještě ani odpovědět, jelikož nad vším ještě neuvažovaly.

Rozhovory proběhly v klidu, bez žádných velkých problémů, ačkoliv bylo u některých respondentů ze začátku patrné, že se jim do rozhovoru moc nechce, nakonec se do tématu ponořili a jejich odpovědi byly velmi otevřené.

5 Závěr

Práce zmapovala stávající situaci vícegeneračního soužití. Zaměřila se na samotné stáří, na jeho hlavní charakteristiku, bio-psycho-sociální změny ve stáří a adaptaci na tuto novou situaci. Dále vysvětlila pojem rodina, zabývala se samotnou funkcí rodiny, jak vypadá život mezi generacemi, jejich vzájemné vztahy. Popsala nedostatky i přednosti vícegeneračního soužití. Zmapovala jaké existují druhy vícegeneračního soužití. Seznámila s pojmem ageismus i s rozdílným chováním ke starému člověku v závislosti na kultuře. Pokud se rodina rozhodne starat o starého člověka, je zde důležitá pomoc státu. I na toto téma se práce zaměřila, snažila se přiblížit nejdůležitější dávky a pomoci, které poskytuje stát rodinám, které se rozhodly postarat o prarodiče.

Na začátku výzkumného šetření byly stanoveny výzkumné otázky, které zodpověděl kvalitativní výzkum. Výzkum proběhl designem případové studie, která probíhala ve třech rodinách, kde žili či žijí ve společné domácnosti se starým člověkem. Metodou pro sběr dat byl strukturovaný rozhovor. Rozhovory probíhaly se všemi členy rodiny. Nejdůležitější byla výpověď pečující osoby, která byla se seniorem v nepřetržitém kontaktu. V šetření byla pečující osobou vždy dcera starého člověka. Výpovědi ostatních členů podaly obsáhlejší pohled na danou problematiku.

Výzkumem bylo zjištěno, proč se rodiny rozhodli žít ve vícegeneračním soužití, co jim to přineslo, o co naopak ochudilo. Proč si myslí, že jim to soužití fungovalo či nefungovalo, a jestli svého rozhodnutí nelitují. Pokud se jednalo o rodinu, kde žil nesoběstačný senior či nějakým způsobem postižený, výzkum se zaměřil na to, zda jsou spokojeni, jak stát pomáhá rodinám, které se pro tento způsob žití rozhodly. Otázkou také bylo, jakým způsobem může vícegenerační žití ovlivnit nejen děti, ale také rodiče do budoucnosti. Každá rodina se od sebe svým způsobem lišila.

Obtížnost zpracování práce byla střední, literaturu k tématu stáří nebylo problém obstarat. Avšak publikace, které by se zaměřovaly pouze na vícegenerační soužití a které by zpracovaly různé pohledy lidí i statistické informace bylo problém sehnat.

Výzkum probíhal v naprostém pořádku. Respondenti, kteří byli osloveni, byli vstřícní a snažili se na všechny otázky odpovědět. Odpovědi mě značně nepřekvapily, jelikož jsem měla možnost také žít ve vícegenerační rodině, tudíž jsem věděla, co mohu očekávat.

Práce částečně nastínila některé pohledy na danou problematiku vícegeneračního soužití a pomohla přiblížit myšlení a chování starých lidí.

Použité zdroje

Seznam Literatury

- CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Vyd. 1. Praha: Práce, 1980. 203. s. ISBN 24-062-80.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 1. Praha: Panorama, 1990. 407 s. Pyramida (Panorama). ISBN 80-703-8158-2.
- HATÁR, Ctibor. *Seniori v systéme rezidenciálnej sociálno-edukačnej starostlivosti*. Vyd. 1. Praha: Česká andragogická společnost, 2011. 132 s. Česká a slovenská andragogika. ISBN 978-80-904824-1-8.
- JAROŠOVÁ, Darja. *Úvod do komunitního ošetrovatelství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 99 s. Sestra. ISBN 978-802-4721-507.
- KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 202 s. ISBN 978-802-4721-699.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005. 502 s. ISBN 80-735-7050-5.
- MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Vyd.1. Praha: Grada, 2011. 328 s. ISBN 978-802-4731-483.
- MATĚJČEK, Zdeněk ; DYTRYCH, Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máme vnoučata*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1997. 141 s. ISBN 80-716-9455-X.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2919-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2011. 194 s. ISBN 978-802-6200-413.
- MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
- MICHALÍK, Jan. *Malý právní průvodce pečujících*. Vyd. 1. Brno: Moravskoslezský kruh, 2010. 127 s. Pečuj doma. ISBN 9788025473337 (BROŽ.).

- MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011. 192 s. ISBN 978-802-4738-727.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Vyd. 2. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 203 s. ISBN 978-802-1050-297.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociální práce jako životní pomoc*. Vyd. 1. Brno: MSD, 2006. 228 s. ISBN 80-866-3362-4.
- PACOVSKÝ, Vladimír; HEŘMANOVÁ, Hana. *Gerontologie*. Vyd. 1. Praha: Avicenum, 1981. 298 s. ISBN 08-044-81.
- PICHAUD, Clément; THAREAUOVÁ, Isabele. *Soužití se staršími lidmi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 156 s. ISBN 80-7178-184-3.
- POKORNÁ, Andrea. *Komunikace se seniory*. Vyd.1. Praha: Grada, 2010. 158 s. Sestra. ISBN 978-802-4732-718.
- SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Překlad Stanislav Štech, Ludmila Šašková. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-717-8249-1.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Dopisy vnučce*. Praha: Kalich, 2007. 143 s. ISBN 978-807-0170-571.
- ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 (Váz.).
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

Internetové zdroje

- Čaj o páté. *Česká alzheimerská společnost* [online]. 20. 10. 2011 [cit. 2012-03-20]. Dostupné z WWW: <http://www.alzheimer.cz/kalendar-akci/caj-o-pate-rijen-2-11/>
- Dávky pro osoby zdravotně postižené od 1/1/2012. In: *Sociální reformy* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z WWW: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/24>
- MATÚŠKOVÁ, Štěpánka. Jak žijeme společně pod jednou střechou?. *Aperio* [online]. Studio Photon, 2006(4), [cit. 2012-01-10]. Dostupné z WWW: http://aperio.cz/data/1/Casopis-Aperio-4-2006-ukazka-Jak_zijeme.pdf
- Příspěvek na péči od 1/1/2012. In: *Sociální reforma* [online]. [cit. 2012-01-30]. Dostupné z WWW: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/23>

- Sociální služby: Sociální služby - způsoby pomoci. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2012-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/9#sspd>
- SVOBODOVÁ, Kamila. Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice. In: *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. 2010 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z WWW: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Do_1574.pdf
- VESELÁ, Jitka. Představy rodinných příslušníků o zabezpečení péče nesoběstačným rodičům. In: *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. 2002 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/detsen.pdf>

Zákony

- Česko. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách (zákon o sociálních službách) In *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=16>.
ISSN 1211 - 1244